Josep M. Benaul Berenguer [Fundació Bosch i Cardellach]

Més Marcet! L'alcalde i la repressió de postguerra

"Llenya! Llenya!"
Groucho Marx a *Go West* [Edward Buzzell, 1940]

"[...] el desacord en els nostres pensaments, idees i valors ens insten a pensar les coses i a criticar. La coherència és el paradís dels esperits obtusos."
Yuval Noah Harari, *Sapiens*, Barcelona, Edicions 62, 2014, p. 238.

SUMARI

I. INTRODUCCIÓ: OBJECTIUS I MOTIVACIONS
1. Marcet: una anomalia [o un pecat] en el nomenclàtor?
2. Els meus motius

II. EL PERSONATGE I LES CONTRADICCIONS
3. Testimoni: publicació, censura i recepció de *Mi ciudad y yo*
4. Per si cal, un franquista irreductible
5. Personalitat i caràcter
   5.1. Uns quants elements
   5.2. 1936: salvar la pell amb l'ajut dels "altres"
6. Les contradiccions: una aproximació

III. MARCET I LA REPRESSIÓ DE POSTGUERRA
7. Plantejament
8. Ajudar, temperar i pal·liar
   8.1. Minimitzar la repressió a l'empresa
   8.2. L'alcalde i la repressió personal
   8.3. L'ajut a evadits de l'ocupació nazi
9. Instigar i castigar
10. Desenllaç: tot sumat

IV. EPÍLEG: MÉS ENLLÀ
11. Les altres facetes del personatge històric
12. El cas Marcet i la revisió del nomenclàtor

Sabadell

Primera versió, 9 de juliol de 2017
Segona versió, 23 de juliol de 2017 [revisada els 27 de juliol i 16 d'agost]
Text definitiu, 4 de setembre de 2017

Amb agraïment als lectors de la primera versió i algun de la segona per la paciència, comentaris i suggeriments; i doblement a tots aquells que m'han proporcionat informació.

I. INTRODUCCIÓ: OBJECTIUS I MOTIVACIONS

1. Marcet: una anomalia [o un pecat] en el nomenclàtor?

Josep Maria Marcet Coll, amb la definició d'industrial i alcalde, s'ha conservat en el nomenclàtor en les quatre dècades de democràcia que han seguit a la fi de la dictadura franquista. L'alcalde Farrés va decidir no tocar aquesta placa ni la d'Antoni Llonch Gambús. Després, l'innombrable que ens va caure al damunt –amb còmplices que ara es fan l'orni– tampoc no ho va fer, tot i que poca cosa devia saber d'ambdós antecessors. El cas de Marcet és, però, el més destacat. Fou molt més pregonament franquista que Llonch i amb un llarg mandat, que cobreix les dues primeres dècades de la dictadura, les més dures en tots els aspectes per a la majoria de sabadellencs.

L'anomalia de la conservació del nom, en contrast amb l'oblit històric d'alcaldes republicans, ja fou plantejada per Martí Marín en la memòria de doctorat el 1990. El 2014, Antonio Santamaría es lamentava així en un article: "el alcalde franquista Josep Maria Marcet dispone de un colegio público en Can Puiggener, el CEIP Alcalde Marcet, y una céntrica plaza, al igual que el también alcalde franquista Antoni Llonch".[1] Més recentment, en un text que beu d'aquest darrer, Isidre Soler s'exclamava que haguessin passat quatre dècades sense que la ciutat no hagués posat el crit al cel sobre el manteniment d'aquest nom en una plaça ben gran i cèntrica.[2] Un nom que ja estava decidit, com a mínim, el 1972.[3] El 2010, Martí Marín afirmava de Marcet: "curiosament és l'alcalde que tothom recorda, i no pas negativament. La resta han passat a ser cosa dels historiadors: pensem-hi..."[4]

Doncs això, més enllà de la indignació, que per si mateixa només produeix calor, pensem-hi, preguntem-nos per què ha estat així. He sentit i llegit opinions de tota mena: un cert enlluernament del personatge sobre Farrés, sumat a un sabadellenquisme que tot ho empara; la influència de la família; el mite construït en el llibre de memòries pel mateix personatge; la por; àdhuc, la síndrome d'Estocolm... Òbviament aquestes opinions tenen un valor molt desigual per incitar l'anàlisi. Cap d'elles planteja explícitament que Marcet potser va ser copsat com un alcalde polièdric, amb ombres i llums, per bona part de la població. I en això també hi compta un mandat excepcionalment llarg i no només en termes sabadellencs: sobre 145 alcaldes biografiats del franquisme [nomenats en el període 1939-1974], corresponents a 22 ciutats catalanes [20 de la província de Barcelona], Marcet ocupa el tercer lloc en el rànquing de durada. Ell i Farrés van governar a Sabadell durant el 40 per cent del segle XX.[5] Això va permetre que fos molt conegut o –si ho preferiu– sofert per diverses generacions de sabadellencs.

---

[1] Antonio Santamaría, "75 anys de la caiguda de Sabadell. Los alcaldes franquistas de Sabadell", isabadell, 1 de febrer de 2014.

[2] Isidre Soler, "Marcet i la banalització de la memòria". Sense autoria els arguments s'han repetit a "Qui era José María Marcet?", *Entesa per Sabadell,* 5 [juliol de 2017], p. 3.

[3] S'anunciava "en breve comenzarán las obras de la plaza de José M. Marcet", *La Vanguardia*, 3 de febrer de 1972, p. 38. I ja se li havia dedicat una avinguda a Bellaterra l'11 de juliol de 1965, *La Vanguardia*, 13 de juliol de 1965, p. 30.

[4] Martí Marín, "Dels alcaldes republicans a l'alcalde Marcet. Representativitat i imposició" a *Una esperança desfeta. Sabadell, 1931-1945*, Sabadell, Ajuntament de Sabadell-Museus Municipals, 2010, p. 35.

[5] Dels 145 alcaldes de la mostra, només 8 [5,5%] van exercir durant quinze o més anys, i si ho rebaixem a deu o més anys, aleshores en tenim 23 [16%]; elaboració pròpia a partir de Martí Marín, *Els ajuntaments franquistes a Catalunya. Política i administració municipal, 1939-1979*, Lleida, Pagès, 2000, pp. 495-527.

Potser per això no hi va haver ni crit al cel ni recollides massives de signatures per treure la placa en les darreres quatre dècades. La memòria difusa de Marcet no obviava la plaga del franquisme, però incloïa també altres aspectes singulars de l'alcalde i de l'empresari.[6] Tot i que evidenciar-ho exigiria una àmplia recerca documental i oral, com a punt de partida em sembla un raonament més fèrtil que no pas cercar les causes d'aquella inhibició en la por i encara menys en la suposada influència familiar, mancada de sentit si tenim en compte que dita família acabà derrotada políticament i econòmicament fa dècades en la nostra ciutat.

La pretensió d'aquest text no és altra que aportar algunes evidències i reflexions sobre la complexitat de la trajectòria d'aquest alcalde. Em centro exclusivament en una faceta de l'àmbit polític, mentre que deixo de banda la resta i tot el vessant empresarial, en el qual –no ho ignoro– també hi ha va intervenir la política i l'instrumental de Marcet per navegar-hi. La voluntat és aportar una mica més de llenya al foc [d'aquí l'apel·lació grouchomarxista], però ara l'objectiu no és produir més calor [n'anem sobrats en aquestes latituds], sinó aportar una mica de llum. A partir d'aquí, el lector traurà les pròpies conclusions.

2. Els meus motius

Aquest text només té dues motivacions. Primer, sorgeix d'un historiador emprenyat pel mal ús de la història, per afirmacions deixades anar sense cap base documental, per les mentides [o inexactituds si no ho voleu tan fort] publicades, que detallaré més endavant. No em refereixo a certs enfocaments que tenen fonamentació i que alhora em poden semblar més o menys discutibles en certs aspectes, sinó a aquelles expressions basades en l'absència d'informació i de rigor, i encara més en la renúncia a cercar-la i a exercir-lo. Quan ja havia començat a aplegar dades, l'*Informe-balanç del nomenclàtor dels carrers de Sabadell 2016* fou un agulló afegit. Fora del gremi, no aguanto la banalització de la història, és a dir, usar-la o apel·lar-hi sense conèixer-la; dins, em revolta la manca de professionalitat.

En segon lloc, hi ha un altre motiu subjectiu, que vull palesar: la meva memòria de Marcet, no directa sinó rebuda. I aquí m'estendré una mica, perquè aquesta subjectivitat té a veure amb tot allò raonat en el primer apartat.

Crec que en el text es notarà que he rellegit, amb més atenció que mai, les memòries de Marcet. El llibre que, segons algú, ha construït el mite del personatge, com si els lectors de l'època haguessin estat idiotes i no tinguessin elements propis de judici [vivien a Sabadell i no a Mart]. A més, l'aurèola de Marcet [trieu o sumeu entre els adjectius: populista, paternalista, bonhomiós, valent...] era preexistent a la publicació, que fou pòstuma.

Un dels lectors de l'època va ser el meu pare. Va comprar el llibre tot seguit que es va publicar. A banda dels que em compraven a mi, estic segur que fou el primer que va adquirir després de la guerra civil. I no era barat: 200 pessetes de 1963, equivalents a 40 € de 2017. Excombatent republicà, sempre antifranquista i plenament conscient –com a membre de les classes subalternes– de l'abast de la

[6] Una víctima de la repressió franquista, soferta en carn pròpia i amb un cunyat executat arran d'una sòrdida denúncia, el descrivia com "home d'una certa liberalitat i tolerància –fins a límits prudents– i d'un indubtable sabadellenquisme"; Josep Torrella, *Cinquanta anys de la Fundació Bosch i Cardellach, 1942-1992*, Sabadell Fundació Bosch i Cardellach, 1995, p. 19.

derrota, també havia interioritzat –com una gran majoria– la por a la repressió. I en sóc testimoni d'alguns episodis, que ara no pertoca detallar ¿Com és que aquest contramestre tèxtil, que el 1977 es va afiliar a CC.OO. i que sempre va votar presumiblement el PSUC, va comprar i llegir les memòries de Marcet? Era un masoquista? Era un transfuga? Patia de la síndrome d'Estocolm? No, era simplement un d'aquells sabadellencs que tenia una visió polièdrica del personatge.

El pare havia viscut plenament aquell vintenni. Soldat indemne en la contesa i reclutat després –la torna– per un llarg servei militar a Burgos, havia reprès la vida laboral –passant per les pitjors condicions de la dècada de 1940–; format una família; jugat a futbol amateur amb el CF Delicias; vist créixer un nou Sabadell a la perifèria [encara recordo com amb sis anys em va portar a veure com es construïen les cases del Garcia i em va mostrar les coves de Sant Oleguer, on pocs anys abans encara hi vivien conciutadans]; gaudit i sofert –cosa que compartia amb Marcet– els partits com a soci del Centre d'Esports Sabadell a la Creu Alta, ben a prop de casa; llegit cada dia el diari, sempre cercant el més crític o obert, i els dilluns el *Mundo Deportivo*; i sintonitzat ocasionalment la Pirenaica, amb una combinació d'aprovació en la condemna al Règim i d'incredulitat davant les exagerades descripcions de la força de l'antifranquisme.

Quan va comprar les memòries de Marcet començava a pensar que el vailet de dotze anys podia ser un interlocutor i a partir d'aleshores, sovint amb preguntes meves, començaren algunes converses sobre el present i el passat. I també em va parlar de Marcet, arran de l'adquisició del llibre. Sobretot de coses conegudes abans de llegir-lo: la batuda a tres grans cafès –Martí Marín ens ha explicat que la proposta fou de Josep Miquel Sanmiquel– i l'exposició pública dels jugadors de cartes al pati de la Casa de Caritat, acció pròpia de Marcet. També em va comentar la famosa operació per baixar el preus al Mercat, on anava a comprar la meva família. Amb independència dels resultats, les dues iniciatives havien de despertar simpatia pel comú de la població: res més mal vist que el treballador dilapidador de la setmanada i res més ben vist que l'intent de frenar els preus dels queviures, quan encara representaven el gros del pressupost familiar dels obrers.

El pare havia comprat les memòries per la curiositat que sentia –no exempta d'alguna simpatia [potser originada en el futbol o en alguna actuació de Marcet]– pel personatge. Per comprovar què s'hi deia d'allò conegut o sentit. Qui sap si hi esperava trobar també alguna "marcetada". Segurament tenia una percepció integral de Marcet, sense destriar l'alcalde singular [crec que d'això no en dubtava], de l'empresari i del president del CE Sabadell... Marcet no era un dels seus, ni socialment ni ideològicament. Era una autoritat d'un règim que detestava, però el personatge no li inspirava repugnància ni por, el que no equival a quedar embadalit pel suposat mite. Marcet, doncs, fou part de la memòria rebuda, amb la diferència que va ser coetani de la meva infantesa, mentre que Moix, Bertran i Rosas, els líders sindicals de qui em parlava amb admiració, eren d'un altre temps i malauradament d'un altre espai. Si aquest relat subjectiu és o no generalitzable són figues d'un altre paner. No crec, però, que fos excepcional. Per això, aquest text el dedico a la memòria del meu pare, atès que casualment vaig enllestir-ne una primera versió, el 9 de juliol, en el centenari del seu naixement.

Espero que aquesta subjectivitat, que simplement m'ha empès, no es reflecteixi en el text que segueix, que he procurat elaborar –amb més o menys encert– amb els mètodes i les eines d'historiador.

II. EL PERSONATGE I LES CONTRADICCIONS

3. Testimoni: censura, publicació i recepció de *Mi ciudad y yo*.

Esmentat com un element de la construcció del mite Marcet, en aquest apartat donaré alguna notícia d'aquest llibre. *Mi ciudad y yo* té els mateixos problemes que tota obra memorialística: allò que omet, allò que exagera, allò que subratlla el "jo" [present en el títol]... Ningú o gairebé ningú no escriu les memòries per quedar malament. Dit això, no crec que les de Marcet continguin mentides, potser si alguna exageració que hi frontereja.[7] Indiscutiblement per l'època en què foren publicades i per l'autor constitueixen una obra força excepcional, que ha estat usada i valorada pels historiadors del franquisme, més enllà del marc sabadellenc. Aquí em limitaré aquí a explicar com es va publicar el llibre, com va ser sotmès a censura i com va ser rebut per part d'algunes autoritats governatives.[8]

Marcet va començar a dictar les memòries el setembre de 1961, però el treball més intens es va produir al llarg del primer semestre de 1962. Al llibre diu que les va acabar el 18 de juliol, però crec que aquesta data s'ha d'interpretar com una llicència poètico-política o una picada d'ullet al censor. No en coneixem el procés d'elaboració. No sabem si Marcet dictava directament a la mecanògrafa o si aquesta, com sembla més probable, transcrivia un text, prèviament anotat i corregit pel periodista Josep Cabeza, a partir del que li deia l'exalcalde.[9]

Disposem d'un contracte amb l'editorial Planeta signat el 27 de juny de 1963, gairebé tres mesos després de la mort de Marcet, però tot indica que n'hi havia un altre de precedent o, com a mínim, un acord verbal ferm en vida de l'autor, perquè l'editorial va presentar el mecanoscrit a la censura prèvia del Ministeri d'Informació i Turisme el 27 d'agost de 1962. Abans s'hauria realitzat una darrera correcció literària, probablement suggerida per l'editor.[10] El censor va

---

[7] Un cas on travessa la frontera és en la creació de la Fundació Bosch i Cardellach. Passa de dir "me cupo una destacada intervención", cosa certa, a atribuir-se la idea, cosa falsa, i a col·locar a Miquel Crusafont Pairó, que ja l'havia expressada abans fins i tot de 1936, en una actitud merament receptora: "apoyó la idea y me prestó una ayuda inestimable para llevarla a cabo"; Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo. Veinte años en una Alcaldía. 1940-1960*, Barcelona, 1963, pp. 116-117. Ja li ho va retreure Josep Torrella, *Cinquanta anys de la Fundació*..., pp. 19-26. La informació sobre Crusafont abans de 1936 la dec a Miquel Crusafont Sabater.

[8] "[Marcet] tenia relació directa amb Franco i, malgrat això, el seu llibre fou censurat"; Albert Manent, *De 1936 a 1975. Estudis sobre la Guerra Civil i el Franquisme*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, pp. 76-77.

[9] Carme Obradors Domènech [1925-1986], administrativa de l'Ajuntament [1942-1947] i després de la S.A. Marcet, fou l'encarregada de mecanografiar el text; vers 1961-1962 compaginava el treball a l'empresa amb els estudis d'assistenta social, tasca en què sobresortí posteriorment; informació d'Anna Magrinyà Caralt. Una nota d'honoraris "por mi colaboración en el libro", no signada, però amb tota seguretat de Cabeza, fa referència a tasques intenses durant el primer semestre de 1962 (2.000 pessetes mensuals de gener a juny) i altres despeses diverses, incloses "el control y repaso de confección del libro"; aquestes darreres semblarien correspondre a la publicació el 1963; adreçada a Plàcid Marcet Figueras, la nota està datada a Sabadell el 6 d'octubre de 1964, gairebé un any després de la publicació. Documentació família Marcet.

[10] A càrrec de Fernando Gutiérrez González [1911-1984], crític d'art de *La Vanguardia*, poeta, i mentor del primer Juan Goytisolo. Daniel Giralt-Miracle, "Fernando Gutiérrez. Poeta y crítico", *La Vanguardia*, 2 de març de 1984, p. 18. També https://negritasycursivas.wordpress.com/2013/02/08/fernando-gutierrez-mentor-de-juan-goytisolo/

ser extraordinàriament diligent: el 7 de setembre de 1962 trametia l'informe que imposava supressions de paràgrafs a set pàgines del llibre. [11]

En primer lloc, tres paràgrafs molt crítics sobre les Corts franquistes, en les quals Marcet hi va actuar de procurador de 1942 a 1948, gestió que qualifica d'il·lusòria i merament simbòlica, atès que aquell òrgan es limitava a ratificar les lleis presentades per l'executiu. Quan no intervenia cap ministre o personalitat destacada a l'hemicicle, sinó un simple col·lega, la majoria de "procuradores" acudien al bar i allí "en medio de efusivos abrazos se pedían cupos, adjudicaciones de automóviles y se recomendaban nombramientos con fuertes saludos y palmadas en la espalda". El censor també havia tatxat en vermell el breu darrer paràgraf d'aquest capítol, molt irònic, però finalment no el va incloure en la relació de supressions.

Marcet fa una anàlisi molt crítica de l'actuació de la Diputació de Barcelona, però enmig hi va introduir una reflexió general sobre el destí dels càrrecs públics cessats en el sistema polític franquista. Sabia de què parlava, atès que dos anys abans l'havien fet plegar de l'alcaldia. El text suprimit és aquest: "En un régimen como el establecido en España el que ocupa un cargo de responsabilidad política, al cesar en el mismo, queda fuera de juego en el olvido total y completo, casi como si muriera, pues al no existir partidos políticos organizados donde volver a empezar y poder continuar en la lucha, no le queda más solución que el ostracismo y la soledad". Estranya enyorança dels partits per part d'un franquista, però molt pròpia de les contradiccions que bullien en la ment del personatge.

Un altre paràgraf i una línia d'un fragment posterior, que també foren rebutjats, pertanyen al capítol dedicat a la seva relació amb les esglésies dissidents; m'hi referiré en un altre epígraf, on es tracta aquesta qüestió.

També li van eliminar tres paràgrafs seguits sobre la política informativa de la Dictadura que havia inserit en el capítol dedicat a l'operació Marcet, encaminada rebaixar els preus dels queviures frescos al mercat de Sabadell el 1959, que va tenir un gran ressò mediàtic. En aquests fragments criticava que s'exageressin notícies sense interès i que se'n silenciessin d'altres més importants, de les quals la gent se'n posava al corrent per altres mitjans i això resultava perjudicial per al mateix Règim. Com exemple de notícia silenciada, de la que se'n va assabentar molta gent pels mitjans de comunicació estrangers, esmentava el suïcidi del torero Juan Belmonte. I de les notes oficials de la Direcció General de Seguretat deia que combinaven "el humorismo de *La Codorniz* y la truculencia del semanario de sucesos *El Caso*".

El censor va ser prou moderat, perquè hi havia altres parts que podien resultar molt més compromeses. Per exemple, l'informe adreçat a Franco sobre Catalunya el 1957, al qual em referiré més endavant. Atès que després de reproduir-lo, explica com li va lliurar en mà a Franco i com va parlar amb ell de les qüestions que hi contenia, el censor no deuria gosar condemnar un document que cinc anys abans havia arribat a mans del Caudillo.

L'editorial va remetre al Ministeri les galerades amb les supressions indicades el 4 d'abril de 1963, el dia abans de la mort de Marcet, i l'11 d'abril se n'autoritzava la publicació. El traspàs de Marcet obria una nova situació i la família valorà la conveniència de la publicació de l'obra durant les setmanes següents. El text fou llegit per unes poques persones afins. Coneixem les opinions de dues

[11] La informació utilitzada es basa en Archivo General de la Administración [AGA], Ministerio de Información y Turismo, expedientes de censura de libros, expediente 4592-62.

d'elles. Una clarament oposada és de l'advocat Josep Vila Pagès, membre destacat del Frente de Juventudes en els anys quaranta; després, alt funcionari de l'Ajuntament, advocat i, segons un anònim funcionari, molt implicat en projectes urbanístics en els anys seixanta i primers setanta, que naturalment requerien autoritzacions municipals. L'altra, molt entusiasta, és de l'advocat barceloní Baldiri Cruells Folguera, de família sabadellenca i secretari del Consell d'Administració de la S.A. Marcet.[12] La família, molt probablement per iniciativa d'Anita Figueras, la vídua de Marcet, va optar per tirar-ho endavant.

El contracte definitiu es signà el 27 de juny de 1963. Hi ha indicis que prèviament, amb el coneixement de la vàlua de l'obra i l'impacte de la mort de Marcet, José Manuel Lara s'hauria adreçat a la família per tal que li cedissin l'edició de l'obra. Probablement, volia canviar els acords inicials amb Marcet. Ho va fer de manera un pèl intemperant i sabem que la resposta de la família fou negativa. Sembla, doncs, que el contracte de 1963 responia als tractes inicials amb Marcet. Potser això expliqui perquè el nom de Planeta no figura ni a la portada ni als crèdits. L'editorial no arriscava res. Segons el contracte, la família pagava el cost de publicació, la correcció literària i la propaganda, mentre que l'editora es comprometia a la distribució i venda dels 3.000 exemplars. La família rebria 70 pessetes per cada llibre venut, que el públic adquiriria a les llibreries a 200 pessetes.[13]

El llibre va sortir al carrer a començaments de novembre de 1963.[14] En llegir-lo, alguns dirigents franquistes es van disgustar i no van entendre que se n'hagués permès la publicació. Avançat novembre, el Ministeri de la Governació va trametre al d'Informació i Turisme un exemplar del llibre amb quaranta-cinc pàgines marcades. Els senyals eren unes ratlles senzilles i altres dobles amb llapis blau en el marges laterals; els traços més gruixuts indicaven les parts considerades més greus. Tot el capítol de l'informe de 1957 i de l'entrevista amb Franco estava guixat. També ho estaven les referències molt crítiques al governador civil que l'havia destituït, Felipe Acedo Colunga. Segurament era el governador d'aleshores, Antonio Ibáñez Freire, molt del morro fort, qui havia marcat o fet marcar el llibre i l'havia tramès al Ministeri de la Governació, amb aquest comentari al vers de la portada: "Ha producido en Barcelona gran perplejidad en amplios sectores, el que fuera autorizada la publicación del libro titulado *Mi Ciudad y yo*, en el que aparece como autor, D. José M. Marcet Coll, que fue 20 años Alcalde de Sabadell".

Carlos Robles Piquer, Director General d'Informació, de qui depenia la censura, i cunyat del ministre Manuel Fraga, tenia una visió menys visceral del

---

[12] L'extensa carta de Vila Pagès està datada el 17 d'abril, dotze dies després de la mort de Marcet, i d'ella es desprèn que mossèn Ernest Mateu, l'arxiver municipal, també havia llegit el mecanoscrit; la de Cruells és del 5 de juny. Agraeixo a Jordi Calvet que m'indiqués el contingut i la localització d'aquesta documentació, que ell mateix havia consultat fa uns anys. AHS, Fons S.A. Marcet, Marcet Particular, edició i difusió de *Mi ciudad y yo*. Sobre Josep Vila Pagès [1923-1982], Andreu Castells, *El franquisme i l'oposició sabadellenca (1939-1976)*, Sabadell, Edicions Riutort, 1983, p. 29.31.

[13] El contracte el signaren Plàcid Marcet Figueras i José Manuel Lara Hernández, aquest en representació de la seva esposa, propietària de Planeta.

[14] En el periòdic local es van publicar tres anuncis força grans amb una imatge del llibre i un quart més gran, on es deia que ja estava a la venda a la llibreria Sabadell, amb la imatge de Marcet i alguns extractes del llibre; *Sabadell*, 3119 [2 de novembre de 1963], p. 9; 3120 [5 de novembre de 1963], p. 4; 3121 [7 de novembre de 1963], p. 3; 3122 [9 de novembre de 1963], p. 9. També es publicaren anuncis a *Tarrasa Información* i més modestos a *La Vanguardia* i a *Arriba*.

problema i considerava que el llibre fins i tot podia ser beneficiós per al Règim. Ambdós impulsarien, pocs anys després, la llei de Premsa de 1966; eren partidaris d'una defensa més sofisticada de la Dictadura, amb procediments que incloguessin una mínima obertura informativa i la fi de la censura prèvia, tot i que sabem prou bé que no excloïen la força en darrera instància. Per tal de calmar els col·legues de Governació, Robles va encarregar el següent: "Es necesario hacer un breve informe que defienda el libro por lo que tiene de positivo, es decir, de elogio al Régimen, que hubiera perdido valor si el libro no tuviese elementos negativos. Por otra parte, no parece dudosa la lealtad política de una persona que fue Alcalde en una ciudad catalana durante veinte años". Una visió molt més pragmàtica, partidària d'aprofitar el que fos per mantenir la Dictadura i la seva visió d'Espanya.

L'adjectivació de la ciutat no era casual; si hagués tractat d'una altra "regió", segurament no s'hi hauria posat el gentilici corresponent, sinó algun qualificatiu de magnitud o d'activitat; aquell gentilici afegia mèrit en la valoració de la lleialtat política. No hem d'oblidar que Catalunya era una de les preocupacions principals, creixent a més, dels dos polítics gallecs que controlaven el Ministeri.

Per aquests homes, el criteri d'utilitat política era bàsic a l'hora de calibrar la censura. Pocs anys després, el 1965, el mateix Robles Piquer esgrimia els principals arguments per autoritzar la publicació de la novel·la de Juan Marsé, *Últimas tardes con Teresa*, i els detallava al així seu cunyat ministre: "Una de las razones por las que creo que la novela debería autorizarse es la de que está escrita en castellano, cosa que me parece importante cuando tantos catalanes se inclinan hacia su lengua vernácula. En el aspecto propiamente regional, la novela muestra, por ausencia, la poca importancia real del catalanismo, y en este sentido también la considero constructiva. Por otra parte, me parece cierto que contiene una crítica indirecta de la agitación universitaria a que antes me he referido."[15] Resulta que una cosa eren els desitjos i els mitjans per satisfer-los dels dirigents franquistes i l'altra els resultats: el 1966 aquella agitació feia el cim amb la Caputxinada, on, d'altra banda, hi van estar presents insignes escriptors de llengua catalana.

És clar, doncs, que la publicació fou controvertida en els rengles del Règim. Un estudi més ampli de l'elaboració de l'obra, comparant els mecanoscrits existents amb la versió publicada, de la recepció del llibre i de l'ús que n'han fet posteriorment analistes i historiadors constitueix una recerca pendent. No cal dir que escapa a les nostres possibilitats presents.[16] El llibre aportava elements interessants de l'anàlisi del present i això ho van aprofitar, aleshores, alguns analistes polítics i, molt més tard, els historiadors. Nosaltres, juntament amb altres documents, també utilitzarem les memòries de Marcet i hi aplicarem, com davant qualsevulla altra font, l'anàlisi crítica pròpia del nostre ofici.

---

[15] Josep Maria Cuenca, *Mientras llega la felicidad. Una biografía de Juan Marsé*, Barcelona, Anagrama, 2015, p. 292.

[16] Una nota manuscrita sense datar indica que s'havien cobrat 140.000 pessetes, corresponents a la venda de 2.000 exemplars. La despesa per part de la família sumava 189.000 pessetes, que no inclouen les 15.000 pagades a Josep Cabeza y les 9.120 esmerçades en l'adquisició de 76 exemplars amb el 40% de descompte, amb que foren obsequiats periodistes, diverses personalitats i alguns amics i col·laboradors. Tot sumat eren 213.120 pessetes, equivalents a 42.624 € de 2017; AHS, Fons S.A. Marcet, Marcet Particular, edició i difusió de *Mi ciudad y yo*. El 27 d'agost de 1962, quan es va presentar a censura, s'havia previst una edició de 2.000 exemplars; AGA, Ministerio de Información y Turismo, expedientes de censura de libros, expediente 4592-62.

4. Per si cal, un franquista irreductible

Caps de l'administració municipal, els alcaldes eren una peça clau de l'aparell dictatorial del règim. Durant tota la dictadura franquista foren elegits discrecionalment pels governadors civils. I evidentment dins de les seves funcions hi havia la repressiva, amb una intensitat especial en els primers anys de postguerra. Hi havia àmbits exclusius de l'Ajuntament [depuració de funcionaris municipals, confiscacions de patrimoni...] i altres de col·laboració amb organismes especialitzats en aquella funció. D'altra banda, com ha remarcat Martí Marín, el règim franquista accentuà la tradicional centralització dels ajuntaments en termes fiscals, abocant-los a una situació de col·lapse financer a mitjan de la dècada de 1950, que obligava els alcaldes a pidolar subvencions en l'administració central.[17]

Marcet no va exercir només d'alcalde. Prèviament fou cap dels excombatents, de les milícies de Falange i de la CNS local. En paral·lel a l'alcaldia fou procurador en Cortes [1942-1948], president del Gremi de Fabricants [1951-1955], cap del Sector Lana del Sindicato Nacional Textil [1947-1953] i diputat provincial [1955-1961].

Marcet fou un franquista recalcitrant. Tot i no participar en la conspiració del cop militar, es va unir a les tropes franquistes el setembre de 1936 i immediatament es va afiliar a la Falange. En tot cas no era falangista abans del 18 de juliol, com pot fer pensar l'ordre de la redacció de l'article de l'Entesa.[18] Això sí, la identificació amb el règim fou permanent. En el tram final de la seva vida, en els anys 1961-1962, quan dictava i repassava les memòries, encara escrivia que el 1936-1939 "se ventiló la existencia de España como nación", "se combatió el destructivo germen de las luchas sociales que tanta sangre y riqueza venían costando al país" i es va crear "una conciencia capaz de forjar una auténtica gran patria". I seguia: "A veinte años de distancia tienen todavía plena vigencia […] tantos pensamientos y consignas del Jefe del Estado en cuanto a la realidad del comunismo". I per acabar-ho d'adobar assumia el mite de "la lucecita del Pardo": "El Pardo, donde el Caudillo monta permanentemente la guardia en beneficio de su pueblo, que es el mayor timbre de gloria para el más excepcional estadista que ha tenido la fecunda Historia de España".[19]

I si voleu rematar-ho sempre es va sentir un excombatent, com ho palesen les intervencions [inclosos els crits de ritual] en els sopars en commemoració del 18 de juliol de l'entitat que els agrupava.[20]

5. Personalitat i caràcter

5.1. Uns quants elements

Descomptat que el rol dels alcaldes estava condicionat per la seva funció en els engranatges de la dictadura, a l'hora d'abordar aquest cas podem preguntar-nos quina influència van tenir la ideologia i la personalitat, conformada aquesta

---

[17] Martí Marín, *Els ajuntaments franquistes*..., pp. 170-181 i 327-331.

[18] "Qui era José María Marcet?". Si l'autor hagués llegit la suposada font del mite hauria comprovat que "en aquella época [abans del 18 de juliol de 1936] no existía la Falange en Sabadell [...] nadie conocía ni los principios ni la doctrina falangista"; Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, p. 19.

[19] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, pp. 26-27, 63 i 215.

[20] Una foto d'un aquests actes en el reportatge amb motiu de la seva mort a *Sabadell*, 3038 [9 d'abril de 1963], p. 3.

darrera per conviccions morals i per trets de caràcter, a l'hora de modelar l'acció de Marcet. L'aproximació a alguns aspectes de la personalitat no és insubstancial en cap biografia, menys encara si considerem l'autoritat de Marcet en el pla local i un mandat excepcionalment llarg.

La ideologia ja l'hem vista, però si les citacions de l'apartat anterior porten algú a creure que Marcet era un fatxa babau estaria ben equivocat. Lluny d'això, era massa lúcid i complex per a ésser un fanàtic o un obtús.

A l'inici de les seves memòries no s'està de dir que "la característica más destacada de mi vida y de mi carácter ha sido la valentía moral".[21] D'aquesta definició ens interessa tant el nom –coratge– com l'adjectiu –moral–. Hi ha abundants testimonis, en facetes molt diferents de la vida pública, d' home decidit, d'home d'acció, tal i com el va definir Andreu Castells.[22] Marcet solia anar de cara, era sincer i no vacil·lava a prendre decisions compromeses. Ara bé, quina ètica inspirava aquest coratge? O potser hauríem de dir-ho en plural: quines ètiques? Sostenia, per exemple, que els derrotats havien d'ésser tractats amb "la compasión y comprensión del auténtico cristiano y no con la arrogancia del vencedor".[23]. Sabem que Marcet no anava a missa,[24] tret d'esdeveniments que ho requerien, però no podem assegurar si era creient o no; se sentís o no cristià, allò que importa són els termes "compassió i comprensió". Aquí tenim una convicció moral, que va marcar força el comportament de Marcet, com veurem més endavant

Ara bé, és molt difícil que les persones es regeixin només en base a un únic eix moral. Marcet no era una excepció. Difícilment podia escapar al cinisme que amarava bona part de la societat en el franquisme, fruit d'una dictadura que, en massa aspectes, feia el contrari d'allò que proclamava. I això era encara més intens en les dues primeres dècades del règim. Així pot afirmar que "sin claudicaciones, pero tampoco sin prácticas coercitivas [Mare de Déu Senyor!], se fue ensamblando el seguro edificio de la concordia social ciudadana…"; argumentar la pèrdua del bosc de Can Feu el 1940 amb consideracions sobre les noves oportunitats de lleure de vint anys després o minimitzar-ne l'impacte en termes de salut pública perquè la ciutat està oberta a "todos los grandes vientos purificadores"; sostenir que "nuestro invicto caudillo, vencedor en la guerra, triunfaba en la paz, y le refrendaba su pueblo con masiva unanimidad" en el referèndum de 1947, tot i haver constatat que "enfrente no existía oposición organizada alguna" i, naturalment, sense esmentar que per renovar la cartilla de racionament calia certificar que s'havia anat a votar; i concloure que "durante estos veinte años ha reinado la más completa paz en la ciudad, sin represiones [Alça, Manela!], huelgas ni alteración del orden público".[25]

A més de les conviccions, també les conveniències incideixen –en contradicció o no amb aquelles– en el comportament dels humans i no diguem dels responsables polítics. En Marcet, si més no en l'aspecte al qual dedicarem més atenció en aquest text, podrem veure que la convicció i la conveniència van anar sovint lligades.

---

[21] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, p. 7.
[22] Andreu Castells, *El franquisme*..., p. 26.20.
[23] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, p. 121.
[24] Informació procedent de la família. Ell mateix assenyala que el seu pare tampoc no havia estat un catòlic practicant; *Mi ciudad y yo*, p. 349.
[25] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, pp. 127, 225-226, 239-241 i 443.

Era un home decidit, que fins i tot podia ser abrupte en ocasions,[26] sovint sincer, i sempre accessible. Aquestes qualificacions, especialment la darrera, no eren poca cosa en tractar-se de la primera autoritat local en un context dictatorial, on sovint l'administració pública era percebuda pel ciutadà corrent –més encara si pertanyia als vençuts– com un àmbit més aviat hostil. Potser una de les raons de la popularitat de Marcet, amb totes les cauteles aplicades al terme, era que va ajudar molta gent a trampejar les tanques administratives existents. En les memòries diu que el seu despatx sempre estava obert i les evidències semblen confirmar-ho. A més, usava els mitjans de comunicació [periòdic i ràdio locals] per connectar amb la població mitjançant els "Diálogos con el alcalde", un recurs d'una personalitat que se sentia còmode en el contacte directe i que alhora tenia certa tirada al populisme.[27]

Com el veien els seus amics? Marcet era soci de la Penya Arrahona, la més distingida de la ciutat, que disposava d'un local a la Rambla, 9. Aquesta manifestació de la sociabilitat local, més restringida que la dels casinos i ateneus, encara no ha estat estudiada. El 22 d'octubre de 1949, la penya va oferir un dinar d'homenatge a un dels membres, l'empresari tintorer i poeta Joan Trias Fàbregas, amb motiu de la publicació del poemari *Retorn i adéu*. En el menú imprès de Marcet, Trias hi va escriure aquesta dedicatòria: "Al noble, noblíssim [sic] enemic d'idees, però amic sincer, Josep Mª Marcet".[28] Els amics li podien parlar obertament. Ja era molt. Això sí, estava vetat expressar en públic aquestes mateixes idees.

Després de la mort de la mare, quan tot just tenia dos anys, Marcet va viure, juntament amb el pare, a l'Hotel España de la nostra Rambla durant deu anys. No és difícil de pensar com devia ser una infantesa, amb la manca de l'afecte matern, potser suplert per la senyora Planas, esposa de l'hostaler, però nodrida amb la presència d'hostes més o menys regulars i altres de passavolants. L'experiència havia de desvetllar en el nen la curiositat sobre la diversitat del gènere humà i segurament també hi sembrà una llavor de tolerància. I tot plegat potser ho va reforçar el pas per diverses escoles, inclosos un parell d'anys d'internat a Bordeus, d'on, per cert, es va escapar, cosa que no esmenta.[29]

Un altre aspecte a tenir en compte en la personalitat de Marcet és que sempre va estar animat "por este espíritu localista que tengo a honra ostentar". El recurs al localisme era corrent en alcaldes d'altres ciutats, com s'ha encarregat de mostrar Martí Marín. El que cal precisar és la manera com s'exercia. Potser en Marcet hi havia certes singularitats. Cal pensar en la displicència amb que considera els fabricants sabadellencs residents a Barcelona. O examinar el seu paper i compromís amb el Centre d'Esports Sabadell [l'havia presidit durant la II República i ho va tornar a fer en vàries ocasions en la postguerra], quan l'equip de futbol comptava amb més afició i seguiment. O el menyspreu vers aquells

---

[26] El desembre de 1951 fou indubtablement molt brusc per aconseguir la dimissió de la Junta del Gremi de Fabricants i fer-se amb la presidència, quan, passats set anys, reconeixia haver ofès amb les paraules pronunciades aleshores, que retirava, a Joan Borràs Ponsà, Ernest Abelló Viver, Joan Morral Roca i Joaquim Sallarès Llobet; Jordi Calvet, "El zenit de la indústria i de la ciutat fàbrica, 1939-1975" a Josep M. Benaul (dir.), *El Gremi de Fabricants de Sabadell. Organització empresarial i ciutat industrial*, Sabadell, Fundació Gremi de Fabricants de Sabadell, 2009, pp. 364-366.

[27] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, pp. 74 i 331-346. L'ajudava en aquesta tasca el periodista Josep Cabeza.

[28] Documentació família Marcet.

[29] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, pp. 8-9. Havia nascut el 1901.

burgesos, especialment vers alguns que es deien catalanistes, que feien parlar els fills en castellà "con este acento cursi y ridículo con que lo habla cierta gente bien de Barcelona". O veure com valorava algunes especificitats locals [homes versus senyors, mobilitat social, importància de la classe mitjana, moderació social...] que han configurat l'imaginari del sabadellenquisme tradicional, amb les quals s'hi identificava plenament.[30]

En qualsevol cas, quan Marcet va començar a exercir d'alcalde, el 1940, ja tenia trenta nou anys i la seva personalitat estava plenament formada. Comptava, a més, amb una notòria trajectòria política, iniciada en la Joventut Maurista i continuada en els anys de la Dictadura de Primo de Rivera, en què fou regidor i diputat provincial. Definit per *La Tribuna del Vallés*, l'òrgan de la Unión Patriótica, com un *sportsman*, amb motiu del seu nomenament a la presidència del Boxing Club Sabadell, ja va donar proves del seu caràcter en aquells temps. Els 16 i 17 de juny de 1928, organitzat per la Unión Patriótica i patrocinat per l'Ajuntament, es va celebrar un concurs escolar sobre Geografia i Història d'Espanya. El Colegio Evangélico de l'Església de Crist [anglicana] hi presentà set alumnes, tres dels quals foren premiats; un d'ells s'endugué un dels quatre primers premis, dotats amb 100 pessetes. O bé perquè altres autoritats arrufaven el nas davant la presència dels nens i mestres heterodoxes o bé perquè Marcet, que va presidir la sessió del dia 16, va felicitar-los i saludar-los amb simpatia, els nostres episcopalians expliquen que llavors va començar la relació amb el pastor Antoni Estruch que, com veurem, resultaria transcendental anys més tard. [31]

Una dada significativa: durant tota la Segona República es va mantenir al marge de la política i no va signar cap dels manifestos de suport a cap candidatura dretana en les eleccions, ni tant sols el les eleccions crucials del 16 de febrer de 1936, que va comptar amb un gran nombre d'adhesions. Això sí, després d'ocupar-ne la vicepresidència, els socis l'elegiren president del C.E. Sabadell el 1933, en substitució d'Antoni Tamburini.

5.2. 1936: salvar la pell amb l'ajut dels "altres"

A tot això s'hi sumà l'experiència d'haver salvat la pell, gràcies a persones de l'altre bàndol, en els atzarosos dies compresos entre el 18 de juliol i l'1 d'agost de 1936, en què passà la frontera. I potser li van salvar més d'una vegada. El 19 de juliol Marcet marxà de Sabadell i s'instal·là a l'Hotel Oriente de Barcelona, on hi residia el seu pare, Plàcid Marcet Datzira, des de feia anys; ho va fer acompanyat de dos fills: Plàcid i Maria Antònia, que aleshores tenien onze i vuit anys respectivament. Pocs dies després, potser el 20 o el 21, perquè encara es van trobar-hi amb bloqueigs, hi van arribar l'esposa, Anita Figueras, amb la filla petita. A Barcelona, segons esmenta a les memòries, mai no va romandre amagat i en una ocasió fou detingut al carrer, però va ser alliberat sense més problemes al cap de mitja hora.[32] Segons el testimoni de Maria Antònia Marcet, fou pres per una patrulla de la CNT-FAI; l'alliberament gairebé immediat fou degut a la intervenció

[30] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, pp. 130, 259-260 i 431.
[31] Tot i que amb menys detalls, que m'han estat proporcionats per Jordi Poch Estruch, el fet es descriu a la història de dita església, disponible a www.esglesiadecrist.org. L'expedient del concurs a Arxiu Històric de Sabadell [d'ara endavant AHS], Governació 100/1928, AMH 2178/8, que inclou un exemplar de *La Tribuna del Vallés*, 803 [18 de juny de 1928], on hi ha una detallada descripció.
[32] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, p. 13.

del xofer de can Bros, una empresa de tints de Sabadell, que formava part del grup. Dit xofer els va convèncer que coneixia Marcet i que era de fiar.[33]

Dies després, entre la premeditació i la improvisació, va aconseguir accedir al *Tevere*, un vaixell italià ancorat al port, segons que explica en la mateixa pàgina. Tanmateix, quan era a punt de salpar, va desembarcar perquè no s'havia acomiadat de la família. Atès que l'esposa i els fills eren a Barcelona, és més que dubtós que això el portés a tornar a Sabadell. Tampoc sembla probable que el pare de Marcet, cap local de la Unión Patriótica durant la dictadura de Primo, baixés a Sabadell en aquells dies. Tot plegat fa de difícil encaix la narració del sabadellenc Josep Pérez Martínez, que vaig enregistrar el 1990. Nascut el 1917, membre de les Joventuts Llibertàries i de la CNT, aleshores tornava per primera vegada la ciutat després d'un exili que l'havia dut a la República Dominicana [1939-1948] i posteriorment a Veneçuela. Havia treballat de jovenet com a canoner a la casa Vicenç Planas, ubicada a una part del vapor Marcet. Per contactes amb companys de la S.A. Marcet, havia sabut que el jove empresari gaudia de bona consideració entre els seus treballadors. Després del 18 de juliol, en una data imprecisa, uns coneguts o companys de Pérez [en dona noms: Oreja, Fernández i el Ciego] l'advertiren que una patrulla del POUM havia detingut Marcet. Va aplegar un grup que s'adreçà al lloc on el tenien retingut; el trobà espantat, acompanyat d'una dona, que considera era la seva muller. Després d'un intercanvi de paraules, d'insults i d'amenaces, els suposats membres del POUM deixaren anar Marcet, que va donar les gràcies a Pérez i aquest li aconsellà que s'amagués o que se n'anés. Hi ha motius per dubtar que tot això hagués succeït. És altament improbable que això hagués tingut lloc el diumenge 19 de juliol, darrer dia en què Marcet va estar a Sabadell. Ja hem dit que no disposem de cap indici que es desplacés després a Sabadell. Tampoc no consta cap Oreja al padró de veïns de Sabadell del 30 d'abril de 1936; podria estar domiciliat a un poble veí o ser un malnom com el Ciego, però l'ampliació del ventall de possibilitats encara fa més gran la incertesa. En el millor dels casos, Pérez podria haver sentit a explicar alguna història similar, qui sap si la detenció de Barcelona descrita abans, i no solament se l'hauria fet seva sinó que hi hauria afegit ficció.[34] Marcet no ho esmenta a les memòries i tampoc no es refereix a la intervenció, molt més documentada, del xofer sabadellenc a Barcelona.

---

[33] Totes les dades que complementen les de *Mi ciudad y yo* m'han estat proporcionades per Plàcid Garcia-Planas Aquest xofer era probablement Jaume Vila Fadó, que consta amb aquest ofici a l'empresa Vídua d'Antoni Bros Vila; havia nascut el 1906 i estava domiciliat a Sabadell el 1936, al carrer de l'Hospital, 14. No se li coneixen antecedents polítics, no fou milicià i el 1939 fou avalat per FET y de las JONS. Atès que en aquells dies els xofers eren molt preuats, podia haver estat obligat a portar milicians. Un altre possibilitat seria que fos Joaquim Torres Najes, nascut a Fortanete (Terol) el 1900 i, domiciliat el 1936 al carrer Foment, 61. Aquest era milicià i afiliat a la CNT i treballava de xofer a Industrias Auxiliares Prat S.A., empresa de tints i aparells, de la qual era un dels principals accionistes Pere Bros Pinosa, propietari d'un turisme, que li fou requisat en començar la guerra. Dec tota aquesta informació a Esteve Deu. El comptable de la S.A. Marcet, Rafael Escorihuela Oliver, era natural del mateix poble aragonès, que tot just comptava 1.301 habitants el 1930.

[34] Vaig efectuar l'entrevista el 10 de juliol de 1990 i el casset està conservat a l'AHS, C-50. Josep Ache, que havia acompanyat Pérez a l'Arxiu, va recordar-m'ho gràcies a la seva memòria elefantina. Jo havia oblidat totalment el personatge i l'entrevista, segurament perquè li vaig donar escassa credibilitat i la meva memòria ho devia considerar informació *spam*. La tendència de Pérez a viure històries d'altres al llarg de la conversa l'hem comprovada clarament en més d'una cas. Encara va explicar coses més fantasioses a Victor Colomer, que li havia fet dies abans un "cara a cara" amb el titular "Josep Pérez, 'el Negus'", *Diari de Sabadell*, 27 de juny de 1990, p. 5.

La darrera omissió es podria explicar: no dir noms per evitar comprometre les persones intervinents; de fet, tampoc no sol donar noms de les persones a les que ell va ajudar.

Però la història no s'acaba aquí. Joan Griera Llagostera ha explicat que el seu pare, Vicenç Griera Palou,[35] va servir de correu a Marcet per portar diners a un exiliat, resident a Perpinyà, que l'havia avisat, en els inicis de la guerra, que anaven a cercar algun de la família, de manera que van estar a temps d'amagar-se. Aquí el salvat no és explícitament Marcet i potser tampoc va ser ell l'advertit, atès que des del 19 de juliol era a Barcelona. O potser sí, i aquesta història es barreja amb la segona que hem considerat abans. En tot cas, l'afer tenia a veure amb la família i Marcet ho va agrair amb aquests diners. Això va succeir entre 1951-1954 i el testimoni ho recorda de primera mà, perquè aleshores, amb deu o dotze anys i segurament en període de vacances d'escola, en un viatge a Perpinyà va acompanyar el pare, que estava citat amb un exiliat en un bar. Aleshores no va saber de què anava tot allò, però anys després el pare li ho va explicar.[36]

Finalment, Marcet va passar la frontera de Port Bou l'1 d'agost de 1936, amb un passaport lliurat, com a molts altres, pel conseller de governació Josep Maria Espanya, un altre salvador per afegir a la llista.[37] Encara que només fos veritat això darrer i la breu detenció a Barcelona, l'experiència d'haver salvat la vida gràcies a l'acció dels contraris havia de deixar una notòria empremta en Marcet.

Després de la seva sortida de cap a França, l'esposa i els fills es van traslladar a casa d'unes tietes Crehueras, al carrer Pau Claris de Barcelona. Més endavant, a principis d'abril de 1937 van passar a França, probablement per la ruta d'Olot. Sabem que l'habitatge de Sabadell va sofrir alguns registres i requises. Durant aquest temps hi va viure sola la mare d'Anita fins que se'n va anar a viure amb un altra filla, al domicili de la qual va morir. Posteriorment, a la casa de Marcet també hi van viure dues cunyades d'Anita en moments diferents. Per la seva banda, el pare de Marcet també va optar per passar a la zona franquista.[38]

6. Les contradiccions: una aproximació

La ideologia comptava, i molt. Força vegades era una bena als ulls, a la qual se sumaven alguns trets del caràcter; per exemple, un sentit de la lleialtat o de la coherència que el portava a algunes justificacions que podem jutjar com extemporànies o inoportunes. L'altra cara de la moneda eren una lucidesa i un sentit crític que, en el context del personal del règim, semblen força singulars.

---

[35] Nascut el 1913, residia amb la seva esposa Mercè Llagostera Llorens, natural de Sant Quirze, al carrer Pare Sallarès, 130, el 30 d'abril de 1936; aleshores era dependent de despatx de la S.A. Marcet. Va estar empresonat pels republicans durant sis mesos; durant la retirada de 1939, quan el portaven cap al Collell, va fugir i es va unir a les tropes franquistes. Fou membre de la Hermandad de Excautivos i un dels primer miler d'afiliats a FET y de las JONS a Sabadell. Després de la guerra va treballar de llaner, seguint probablement el camí del seu pare, Feliu Griera Sanmiquel, que era comerciant de llanes a l'empresa de Josep Viver Puig. Dec tota aquesta informació a Esteve Deu.

[36] Informació facilitada per Plàcid Garcia-Planas.

[37] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, p. 14.

[38] Informació de Plàcid Garcia-Planas; carta de Lluís Marrugat Salvans, datada "en campaña" el 24 d'agost de 1938", Documentació família Marcet. Aquest dependent del despatx de l'empresa havia marxat de Sabadell el 21 de març de 1938, com a soldat republicà, i el 9 de maig es va passar al bàndol franquista.

Setze o disset anys després del desenllaç de la II Guerra Mundial, sabent el que sabia, fa un record encara positiu de la División Azul i dels sabadellencs que s'hi allistaren [ell en fou el primer, tot i que no li van deixar anar] i és deixa endur per un sentit de la lleialtat que podem judicar, com a mínim, inoportú. El 1962, argumentava que les vagues de la mineria asturiana havien estat provocades i finançades amb "el oro comunista", una valoració sorgida d'una ideologia que li ha posat els ulls al clatell. A vegades la ceguesa no venia de la convicció política sinó d'una personalitat força egocèntrica: si ell no era explícitament repressor, el sistema no ho podia ser; com si a Sabadell la dictadura no hi fos present mitjançant aparells i institucions de l'Estat. Així, després de referir-se a la catalanitat, a la llengua catalana i altres manifestacions de la nostra cultura, en treu aquesta conclusió: "En Sabadell, durante los veinte años de mi mandato –sin represión alguna [tornem-hi que ho ha estat res!]– nunca se me plantearon problemas en este aspecto, defendí siempre con tesón todas las tradiciones vernáculas..."[39]

Aquestes manifestacions xoquen, però, amb la lucidesa amb que exposa altres fets: l'oportunisme de molts dels que van ingressar a Falange el 1939; la por [per a ell òbviament infundada] dels obrers a una nova era d'esclavatge en el treball a partir de la "Liberación"; l'artificiositat dels àpats de germanor de la festa de "Exaltación del Trabajo"; l'aberració de l'intervencionisme de la dècada dels quaranta que, "hacía más grave la escasez, la corrupción y la miseria", que obligava les caixes a invertir en emissions allunyades de l'economia local i que frenava la producció privada d'habitatges; la fal·làcia de l'augment salarial de 23% decretat per Girón el 1956; els excessos dels canvis en el nomenclàtor; el desinflament de la militància i la mobilització falangistes després de 1945...[40]

L'accés de Marcet a Franco era poc corrent entre alcaldes de ciutats similars. No s'està de dir-ho: "Casi no hubo año en que, por lo menos una vez, no me recibiera en el Palacio de El Pardo o en el barcelonés de Pedralbes, cuando el Caudillo se hallaba en la Ciudad Condal".[41] S'ha dit que tot arrancava de l'espectacular rebuda que li va organitzar el 1942 a Sabadell, any en què fou designat "procurador a Cortes". Un altre premi també? Disposem del contingut força detallat de les quatre darreres entrevistes de 1957 a 1960, que Marcet solia redactar tot seguit.[42] Tenen un particular interès polític les de 1957 i 1960; d'aquesta darrera, celebrada quan ja havia estat cessat, en parlarem en la part III. La de 1957 fou precedida per la tramesa a Franco d'un informe sobre el tracte discriminatori del Règim envers Catalunya, un veritable memorial de greuges, que ha estat valorat com a important pels estudiosos del període. Segons el propi Marcet, l'entrevista va influir en la configuració del nou govern del 25 de febrer de 1957, tot i que evidències posteriors ho han qüestionat.[43] D'aquest document se'n

---

[39] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, pp. 61-64, 138 i 424-425.

[40] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, pp. 23-25, 51, 65-66, 85, 207-208, 288-289 i 420.

[41] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, p. 193.

[42] Documentació família Marcet. El resums de les de 1957 i de 1960 foren reproduïts a les memòries, de manera completa la primera i més parcial la segona. Els resums d'aquestes audiències mereixerien una anàlisi més detallada pel que fa a les formes, els continguts i els resultats.

[43] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, pp. 189-193. Borja de Riquer i Joan Culla, *El franquisme i la transició democràtica* (1939-1988), volum VII de Pierre Vilar (dir.), *Història de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1989, pp. 218-219. Aquest capítol de les memòries de Marcet s'ha reproduït al volum final de Pierre Vilar [dir.], *Història de Catalunya. Volum VIII. Antologia d'estudis històrics*, Barcelona, Edicions 62, 1990, pp. 296-299. A les seves memòries, López Rodó s'atribueix la

va fer ressò, arran de la seva inclusió sencera a *Mi Ciudad y yo*, un lector antifranquista: el 1966, Francesc Vicens, expulsat del PSUC des de feia poc, l'usava extensament com a element de diagnosi de la situació catalana.[44]

El 1959, aquest sentit crític, ara centrat en les qüestions econòmiques, també va arribar a *The New York Times*, que publicà un text amb el titular "Madrid bloqueja el tèxtil català", datat a Sabadell. El gros del text eren les declaracions de Josep M. Marcet, acabat de retornar dels Estats Unitats, on havia portat un fill i el d'un obrer a un Centre de Rehabilitació de Paràlisi Cerebral. També havia aprofitat el viatge per explorar el mercat. Marcet, alhora que es definia com a partidari de Franco, es queixava de les dificultats a l'exportació: "confusión, esperas, expedienteo e indiferencia hasta que usted se da casi por vencido". El periodista, que el titllava de "progressista" en la relació amb els treballadors i descrivia l'obra social de l'empresa, va aprofitar per col·locar-hi una falca d'alt voltatge polític: "Los catalanes, inclinados tradicionalmente a la independencia, se han sentido resentidos por el Gobierno de Madrid durante centenares de años y en estos veintidós últimos años se ha añadido a ello el resentimiento por la política de Franco de suprimir la cultura catalana y centralizar todo el control del comercio en los vastos corredores de la administración de Madrid".[45] No ho digué Marcet, que compartia algunes coses del raonament, però cavalcava sobre els seus mots.

El concepte del catalanisme de Marcet, tal com el descriu a les memòries, és molt similar al manifestat per l'escriptor sabadellenc Bartomeu Soler el 1935, autor coetani que no esmenta mai. Ambdós encaixen en els paràmetres del doble patriotisme –el nacionalisme espanyol com a preeminent i un regionalisme complementari i subordinat al primer– que hauria forjat la burgesia catalana i que –en major o menor grau– hauria impregnat la resta de la societat catalana en primera meitat del XIX, segons ens ha mostrat Marfany amb un estudi necessàriament mastodòntic.[46] Entretant, però, havia passat gairebé un segle i havia sorgit un patriotisme català, que invertia els termes o era radicalment alternatiu a aquella dualitat asimètrica, des de feia dècades.[47] Si el catalanisme polític havia estat derrotat el 1939, com no s'està de dir-ho Marcet, el doble

---

incorporació de Gual Villalbí com a ministre sense cartera; citat per Martí Marín, "Govern municipal i actituds polítiques en el Sabadell del Franquisme, 1939-1979" a Josep M. Benaul, Jordi Calvet i Esteve Deu, *Indústria i ciutat. Sabadell, 1800-1980*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, p. 291.

[44] Joan Roig [Francesc Vicens], "Veinticinco años de movimiento nacional en Cataluña", *Horizonte Español 1966*, tom II, París, Ruedo Ibérico, 1966, pp. 117-130, la cita és a la p. 122.

[45] Documentació família Marcet, retall del periòdic amb el titular "Madrid Ties Up Catalan Textiles", pàgines 39-40. Al retall conservat del diari li manca un fragment i per això hem recorregut a la traducció castellana que va encarregar Marcet. Malauradament no podem precisar la data exacta, però el text de les memòries de Marcet, acabat el juliol de 1962, diu que l'esposa i el fill van estar al centre de Rusk "hace unos tres años"; Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, p. 280; en les quartilles on descriu una entrevista amb Franco a El Pardo, celebrada el 8 d'octubre de 1958, Marcet li diu que la seva esposa aleshores està amb el fill al centre de Rusk a Nova York. L'estada de l'esposa i fill fou de sis mesos. Tot això, més una referència a les estadístiques incompletes de 1958 en l'article, situa la publicació al 1959.

[46] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, pp. 128-138. Bartomeu Soler Rabassó, *Cataluña en España: en torno al 6 de octubre*, Madrid, 1935. Joan Lluís Marfany, *Nacionalisme espanyol i catalanitat [1789-1859]. Cap a una revisió de la Renaixença*, Barcelona, Edicions 62, 2017.

[47] No deixa de ser curiós que el 18 de juliol de 1936, Marcet pensés que l'aixecament militar provocaria –segons els seus propis mots– una explosió incontenible de catalanisme, apreciació immediatament desmentida pel protagonisme obrer, en particular de l'anarcosindicalisme; Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, pp. 130-131.

patriotisme, que no havia deixat d'estar present en estrats significatius de la societat catalana, s'envernissava amb cites de José Antonio en el franquisme. Potser perquè era conseqüent amb el doble patriotisme, el 1955 Marcet es va fer subscriptor del "Club dels Novel·listes", col·lecció endegada per l'editorial Aymà i dirigida per Joan Oliver; a la fi de 1956 –tal com estava estipulat– va rebre la primera edició d'*Incerta glòria* de Joan Sales, cinquè volum de la col·lecció, amb dedicatòria de l'autor.[48]

Marcet és lúcid i alhora prou sincer i coratjós per manifestar allò que pensa. Lluny dels esperits obtusos, força vegades contradiu la ideologia oficial o algunes polítiques del règim. Quan dicta les memòries el 1961-1962, Marcet viu l'àpex de la Guerra Freda, una situació que contribuïa a reforçar l'espantall del comunisme, omnipresent en el discurs del franquisme. Però aleshores, a més d'una llarga experiència en l'alcaldia, Marcet també havia vist molt món i alguns inputs rebuts no havien estat endebades.[49] En els anys cinquanta es va manifestar com un empresari actiu, que cercava mercats d'exportació al Pròxim Orient, mentre altres només venien ocasionalment als mercats forans els saldos que no podien col·locar al mercat espanyol. En aquells anys era perfectament conscient que el tèxtil era una indústria madura en vies d'extinció als països més avançats, que calia avançar en el canvi tecnològic i en la productivitat, i que Itàlia –capdavantera en la indústria llanera europea– marcava la pauta. Marcet va participar en noves indústries: automoció [Biscúter, amb producció entre 1953 i 1958] i maquinària tèxtil [COMES]. Havia visitat els Estats Units diverses vegades, en missions d'estudi de la productivitat, per afers personals i també per explorar el mercat per als seus teixits. Havia comprovat el superior poder adquisitiu dels obrers allí i en els països europeus. Evidentment, la constatació de les evidències i la intel·ligència en considerar-les no sempre eliminaven la bena als ulls de la ideologia. Així, són molt il·lustratives les seves disquisicions sobre les vagues, que als altres països es poden permetre, però que aquí serien l'avantsala de la revolució, i les seves cavil·lacions sobre les condicions necessàries per acceptar-les, sense parar esment que, si aquelles s'haguessin complert, haurien estat incompatibles amb la pervivència del règim franquista.[50]

---

[48] Documentació família Marcet, cartes de l'editorial Aymà a Marcet, del 26 d'octubre i el 2 de desembre de 1955. Era un dels cinquanta subscriptors amb dret a un exemplar de paper fil, numerat i dedicat per l'autor. Aquest porta el número 30.

[49] El Marcet viatger és mereixedor de més atenció. El 30 d'abril de 1958 va fer una conferencia a l'Institut Sallarès i Pla amb el títol "De Sabadell al Pacífico, pasando por el Ártico".

[50] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, pp. 205-206, 418 i 426-427.

III. MARCET I LA REPRESSIÓ DE POSTGUERRA

7. Plantejament

Els més aferrissats entusiastes d'excloure Marcet del nomenclàtor posen molt l'accent en el paper repressiu que hauria jugat i no sempre filen prim. Una cosa és qüestionar la visió d'Andreu Castells, per a qui Marcet fou un moderat en aquest camp, si bé és minsa la quantitat d'evidència aportada per contrarestar-la.[51] Una altra, en veu i en text d'individus tan agosarats com ignorants [o mentiders, simplement], és sostenir que fou responsable d'una dura i àmplia repressió.[52]

Aquests darrers inclouen, en primer lloc, la depuració dels mestres funcionaris. I la qüestió requereix més precisió. En haver-se suprimit l'Estatut, els mestres i altres funcionaris de la Generalitat quedaren cessats automàticament. Pel que fa al cos de mestres "nacionals", la depuració anava a càrrec de la Comisión Depuradora del Magisterio de Barcelona, que sol·licitava informació sobre la idoneïtat ideològica dels docents als ajuntaments, per confeccionar els plecs de càrrecs i determinar, quan s'esqueia, les sancions. Hi ha dos informes de l'Ajuntament sobre aquests mestres, un de març de 1939 i l'altra sense datar del mateix any, que són força benvolents, considerat el moment. Són, per tant, anteriors al mandat de Marcet. Les xifres i l'abast dels sancionats d'aquell cos a Sabadell exigeixen una revisió, atès que un recompte publicat resulta erroni en incloure-hi traslats i jubilacions no polítiques i probablement també algun mestre de la Generalitat arribat després de 1936. Segons la nostra estimació, també provisional, els sancionats foren nou entre una trentena que hi havia el 1936: cinc amb traslats i quatre amb separació del servei, tot i que hi hagué un reingrés anys més tard.[53]

En segon lloc, afegeixen que hi va haver vàries desenes d'executats fruit d'aquesta repressió. En realitat hi hagué setze executats entre 1939 i 1942, que residien a Sabadell el 1936. Un d'ells ho fou per atracament, amb resultat de mort d'un tinent de la guàrdia civil el 1941, i no sembla que fos una acció política. Esteve Deu revisa actualment aquestes dades, però la xifra final no variarà gaire. En tot cas, estem lluny de les 44 execucions de Terrassa o de les 99 de Badalona.[54] D'altra

---

[51] Martí Marín, "Franquisme i poder local. Construcció i consolidació dels ajuntaments feixistes a Catalunya, 1939-1949", *Recerques*, 31 (1995), p. 40.

[52] Isidre Soler, "Marcet i la banalització de la memòria". Tot repetit també a "Qui era José María Marcet". Des de Sabadell per la República, Joan Balart afirmava el 2016: "hoy día hace mucho daño que el alcalde Marcet tenga su plaza y, en cambio, que la gente de aquí que tuvo que huir por él y murió en los campos de concentración no lo tengan"; extret d'Albert Hernández, "El rastro del franquismo en Sabadell", *La Vanguardia Sabadell-Vallès*, 07/06/2016, lavanguardia.com.

[53] Catorze mestres "–gairebé la meitat dels existents el 1936– havien estat cessats, o traslladats per depuració en la majoria dels casos, si no en tots" segons Francesca Albareda Bosch, "L'ensenyament primari a Sabadell, 1939-1945", *Arraona*, 5 [1989], pp. 56-57. El recompte inclou sis mestres dretans, que es van jubilar o traslladar per conveniències purament personals; una d'aquestes mestres, Ángeles Buelta Moreno és qualificada de "falangista, mucho antes del Movimiento Salvador de España". Un dels deu mestres titllats de rojos i/o catalanistes es traslladà voluntàriament a Sant Feliu de Guíxols. Entre els sancionats, hi hagué tres traslats forçosos fora de Catalunya –amb retorn posterior– i dos a Barcelona. AHS, Governació, expedients 125/1939 [AMH 2330/12]; 140/1939 [AMH 2330/27] i 143/1939, [AMH 2330/30]. També he usat informació de *Escuela Española*, disponible en xarxa.

[54] La xifra donada per Marcet era de sis; Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, p. 25. El darrer recompte per Terrassa a Manuel Márquez Berrocal, "La repressió franquista al Vallès: Terrassa. Venjança, mort i resistència [1939-1945]" a *El Vallès. Segona República, Guerra Civil i Postguerra [1931-1945]*,

banda, cap d'aquestes execucions s'ha vinculat fins ara a Marcet. Resta veure, a més, si va intervenir en alguna de les vuit commutacions de penes de mort a sabadellencs, que hores d'ara ha identificat també Esteve Deu.

Finalment, l'acusen d'haver liquidat els esforços educatius de la República. Tot i que la qüestió va més enllà de l'àmbit local, hi estem d'acord pel que fa a l'acció municipal. Ara bé, allò realment estrambòtic és culpar Marcet d'acabar amb els habitatges populars de la República. Ja ens hauria agradat que n'haguessin projectat i fet a Sabadell. Ni una cosa ni l'altra.

En resum, és perfectament legítim sostenir que cal treure Marcet del nomenclàtor, però ja era prou franquista i no necessita de mentides afegides. Si el raonament històric té unes regles ineludibles, en el discurs polític o periodístic també cal ser una mica més exigent i demanar que se sostingui en història de veritat i no feta a mida. Dels qui han dit i escrit les afirmacions ressenyades, molts han llegit poc o gens de tot allò publicat sobre el primer franquisme a Sabadell. La meva impressió és que, a banda d'alguna fotografia espectacular, han sucat molt en un article de 2014 d'Antonio Santamaría, que ha llegit molt més, però que no sempre ho ha digerit bé. Allí hi trobem l'error que Marcet va liquidar els projectes republicans de construir habitatges socials pels treballadors [d'on ho ha tret?] i fins i tot se li adjudica la construcció de pisos a l'antic espai de la Casa de Caritat, decisió presa pels seus successors a l'alcaldia, atès que la Residència Albada, gràcies a la qual es va poder prescindir del vell edifici, no fou inaugurada fins 1969. També s'afirma que va sofrir diverses denúncies per corrupció, arxivades gràcies a la seva influència política. No diu quines i en el llibre que cita no he sabut veure-les. Finalment, hi trobem una afirmació en termes de la fal·làcia "*post hoc ergo propter hoc*" [després d'això, per tant, a conseqüència d'això]: "En los primeros años de su mandato [de Marcet] no sólo se desencadenó una feroz represión política, sino que se extendió una miseria terrible económica." És a dir, uns processos d'abast espanyol, causats per la política de l'Estat [de dura repressió i d'autarquia més intervencionisme], poden esdevenir només locals i exclusivament causats per l'alcalde Marcet. Redactada així potser involuntàriament, de fet és una invitació a que els lectors menys avesats en la història del franquisme hi caiguin de quatre potes.[55]

Tenim, doncs, un repte: esbrinar si Marcet va ser un alcalde proactiu en la repressió o si la va intentar temperar. Si la solució, en base a les evidències disponibles, fos la segona, el franquisme de Marcet, francament indissoluble, no quedaria aigualit. La repressió és un tema de gran abast i va tenir diversos vessants. En la nostra anàlisi ens centrarem bàsicament en allò que Andreu Castells anomena la repressió personal, sobre les persones físiques, si bé també inclourem dues notes breus sobre l'empresa i sobre l'ajut a refugiats de l'ocupació nazi.

No hi ha hagut una recerca monogràfica sobre això; disposem només de de les evidències recollides per Castells, a les quals n'afegirem algunes altres de la memorialística i de treballs de recerca publicats posteriorment. Hi ha també les memòries de Marcet –part interessada– i documentació que ha conservat la

---

Sabadell, Fundació Bosch i Cardellach, 2017, pp. 246 i 254-265. Altres xifres: 30 executats respectivament a Reus i a Manresa; 24 a Lleida; 12 a Mataró. Totes elles ciutats de menys població que Sabadell el 1936. Les dades a Xavier Marcet, *Els anys foscos de la postguerra. Terrassa, 1939-1945*, Terrassa, Fundació Torre del Palau, 1999, p. 100.

[55] Antonio Santamaría, "75 anys de la caiguda..."

família. El coneixement històric és sempre provisional –per molt que duri– i encara ho és més aquest exercici, fet amb el que ara tenim a l'abast i alguna nova recerca. Hem d'esperar que apareguin noves evidències i sobretot que en un futur pròxim Esteve Deu i José Antonio Pozo ens proporcionin visions ben exhaustives, que potser reforçaran o contradiran l'estat de la qüestió que tot seguit presentem.

8. Ajudar, temperar i pal·liar

Marcet va estar mobilitzat tot l'any 1939 i no va retornar a casa fins pocs dies abans de Nadal. Atès que les denúncies i la repressió ja van començar a la ciutat l'endemà del 27 de gener, inclosa la depuració de funcionaris, resulta temerari adjudicar-li allò que va passar en els primers onze mesos franquistes de 1939. Sabem que aquell any, probablement en la primavera, es va presentar al camp de concentració d'Estella [Navarra] amb uns llistats i va endur-se en un camió a diversos presoners sabadellencs per tal d'incorporar-los a la indústria de la ciutat;[56] l'escassedat d'aquest factor productiu era aleshores palesa a Sabadell com ho ha evidenciat Esteve Deu en un treball encara inèdit.[57] Tot i que no puc ser més precís, una dona –no recordo qui– em va dir fa anys que havia vist Marcet, uniformat de falangista, en algun dels judicis del Jutjat Militar que va operar a l'Ateneu. En tot cas, no sabem a què obeïa la seva presència, ni si fou assídua o ocasional. No podia formar part del tribunal; i com a testimoni havia de ser d'escàs valor, atesa la seva sobtada fugida de Sabadell a partir del 18 de juliol; i si hi va testificar, n'ignorem el sentit. Marcet fou alcalde *de facto* a partir del 7 de desembre de 1940 i *de iure* des de 1942, i tampoc no està detallat què va fer en els onze mesos anteriors de 1940.

8.1. Minimitzar la repressió a l'empresa

En canvi, al marge de l'Ajuntament, si que podem valorar l'actitud –de Marcet o del seu pare, Plàcid– vers els treballadors de l'empresa el 1939. Hi ha un document sense datar, però acompanyat d'altres dos de març de 1939, on es relacionen els setanta-nou treballadors –potser amb alguna omissió– que van passar per l'empresa entre l'esclat de la guerra i l'entrada a la ciutat de les tropes franquistes. El document qualifica la ideologia i l'actitud política dels empleats durant la contesa i l'original es va transmetre al servei d'informació i d'investigació de Falange, que hauria estat l'organisme que l'hauria demanat.[58] D'aquest setanta-nou hem exclòs els sis morts, per causa natural o per la guerra, i els vuit que van abandonar l'empresa durant el període bèl·lic, cinc dels quals hi havien treballat només durant un temps curt.

Les qualificacions són molt asèptiques. Fins i tot quan defineix el comportament [voluntari, milicià...] o les simpaties i afiliacions sindicals o de partit, no s'hi afegeix cap més qualificatiu. No hi ha el més mínim comentari sobre els que van formar part del comitè obrer de control durant la guerra. Aquest

---

[56] Un d'ells era Josep Alberich Franch [n. 1902], ajudant d'encarregat a la filatura de Corbera i Feliu. Evidència verbal del seu nét Josep Alberich. A Estella hi havia dos camps: la Casa Blanca i el monestir d'Irache.

[57] A la veïna Terrassa, el maig de 1939, el nombre total d'obrers –un 26% dels quals estaven en atur segurament per manca de primeres matèries– equivalia només al 64% dels existents el 1936. Xavier Marcet, *Els anys foscos*..., p. 185.

[58] AHS, Fons SA Marcet, capsa Dirección. Correspondencia. Sense datar, però grapat amb dos documents, datats l'11 i el 15 de març de 1939.

comitè va estar format per dues persones, qualificades com dretanes i adherides al "Glorioso Movimiento": el comptable Rafael Escorihuela Oliver i el viatjant Josep Herrero Argemí; dos republicans: el dependent Vicenç Besser Contel, qualificat de simpatitzant marxista, i el teixidor, Josep Pons Candela, de la CNT, l'únic que s'esmenta com a detingut en el document de 1939; i un cinquè membre, el teixidor Josep Ilario Bataller, qualificat amb bona conducta. Una composició que sembla indicativa d'un pacte d'adaptació a la nova realitat, com ho palesa la inclusió de persones de màxima confiança dels Marcet i de treballadors representants del nou poder revolucionari local. Besser fou despatxat de l'empresa el desembre de 1937, necessàriament pel mateix comitè, sense que en coneguem els motius.[59]

He intentat analitzar si la continuïtat a l'empresa després de 1939 va tenir alguna relació amb l'adscripció ideològica dels treballadors, resumida en el quadre 1, però he topat amb un buit cronològic en les dades [fitxes] de personal de l'empresa.[60] He descartat fer una estimació quantitativa a partir d'una mostra a causa dels efectes dels nombres petits.

Quadre 1.
S.A. Marcet. Qualificació política dels treballadors a març de 1939

	Homes	Dones	Total
Republicans*	17	3	20
Dreta/adherits GM	4	0	4
Bona conducta**	18	23	41
Totals	39	26	65

* simpatitzats o afiliats als partits i sindicats, voluntaris o milicians, treballadors imposats pels sindicats durant la guerra i personal requerit per formar part de comitès.

** gairebé sempre amb l'afegit "se desconocen detalles"

GM=Glorioso Movimiento. S'inclou en aquests el dependent Lluís Marrugat Salvans, que es va passar a l'exèrcit franquista, tot i que abans havia estat "simpatizante marxista".

En termes generals, la repressió laboral, entesa com a acomiadament, va ser molt selectiva. José Antonio Pozo, que estudia el tema a la nostra ciutat, m'ha dit que els casos eren comptats i afectaven treballadors que havien desafiat l'autoritat del fabricant a l'empresa en el passat. No hi rastre d'això a la S.A. Marcet. Hi hauria la possibilitat que hagés succeït en el cas de Lluís Marrugat Salvans, dependent del despatx. Aquest, qualificat com a simpatitzant marxista, es passà al bàndol franquista el maig de 1938, i en una carta s'excusava per escrit d'uns fets succeïts en les setmanes immediatament anteriors al 18 de juliol de 1936: "pienso en las cosas que Vd debe de pensar de mí, debido a lo sucedido en las últimas semanas que Vd estuvo en su casa y que han sucedido y las cuales hoy no encuentro

[59] Una carta enviada a Marcet per un empleat, que havia sortit de Sabadell el 21 de març de 1938, li diu: "Los Sres. Enrich y Soley eran los que firmaban y dirigían la casa junto con el comité de control"; carta de Lluís Marrugat Salvans a Josep M. Marcet, datada "en campaña" el 24 d'agost de 1938; Documentació família Marcet. Entre els treballadors, hi havia un teixidor anomenat Enrich, però dubtem que sigui aquest; tampoc hi trobem cap Soley.

[60] En els anys quaranta, segons ens informa Esteve Deu, hi va haver una gran mobilitat laboral. AHS, Fons S.A. Marcet, fitxes de personal. El fitxer catalogat és el més recent i sembla haver començat a elaborar-se vers 1960 i cobreix fins al tancament de l'empresa. L'altre fitxer, encara pendent de catalogació, sembla haver començat vers 1943 i cobreix fins a la fi de la dècada de 1950. També hem consultat els llistats de declaracions jurades de prestació personal de les empreses a favor de l'Estat [Instituto de Crédito para la Reconstrucción Nacional], però només hi consten empleats barons entre 18 i 50 anys el setembre de 1939.

justificación por mi parte, pese a que todo lo que sucedió fue impulsado por lo que consideré mi amor propio y jamás para perjudicarle lo más mínimo, pues esto no lo dude, ya que ni pensarlo podía de quién no tenia más que continuos favores recibidos". No queda clar l'abast del problema, però és remarcable l'esforç de Marrugat per excusar-se i congraciar-se amb Marcet; potser fer fer-se perdonar el passat, ara que estava a l'Espanya "nacional".[61] No cal dir que Marrugat continuà a l'empresa el 1939. El 1941 s'allistà a la División Azul, perdé una cama en el front de Leningrad, fou condecorat amb la Creu de Ferro i amb la medalla de la ciutat. I tornà a l'empresa.

A banda que l'exili dels sindicalistes més significats ja suposava una remarcable depuració, per als empresaris no tenia molt de sentit acomiadar treballadors en context de 1939 i dels anys següents. Primer, l'escassedat de mà obra era patent en aquells primers temps de postguerra. Segon, la liquidació dels sindicats i dels mitjans de resistència col·lectiva atorgava un poder omnímode als empresaris. Tercer, el notori i persistent abaratiment del preu del treball, degut a diversos factors, però de manera principal al que hem exposat en segon lloc, incentivava l'ús intensiu d'aquest factor productiu i aleshores cap treballador resultava sobrer.

Tot indica que els acomiadaments de treballadors, com a represàlia pel comportament durant la guerra, foren inexistents a la S.A. Marcet. Així, els dos teixidors del comitè obrer de control van continuar a l'empresa. Un d'ells, Josep Pons Candela, havia estat milicià i voluntari al front, tot i tenir 43 anys el 1936; a més, aquest cenetista era l'únic detingut de la plantilla el 1939; doncs bé, es va jubilar a l'empresa el 1958.

D'altra banda, dels tres empleats imposats a l'empresa pel sindicat durant la guerra, dos eren joveníssims aprenents i hi treballaren després de 1939. El tercer, de més significació política, presenta una història més complexa. El document de l'empresa el qualifica només de milicià i voluntari al front, sense adscriure-li filiació política i/o sindical. Segons el padró de 30 d'abril de 1936, aleshores ja treballava a la S.A. Marcet. Si fou imposat pel sindicat l'agost de 1937, per cobrir la baixa d'un viatjant com diu el document de l'empresa, és que n'havia sortit entre les dues dates; el dubte és si hi va tornar per treballar efectivament o bé simplement els fou imposat per tal de proporcionar-li una remuneració. Es tractava de Vicenç Morral Pelegrí, germà d'un regidor republicà-federal; fou milicià del POUM, afiliat a la UGT, voluntari al front i ja no residia a Sabadell el 1940.[62]

Igualment, ens sembla simptomàtica la recuperació d'un dependent, que havia canviat d'empresa el 1938. Es tractava d'Enric Capella Coma, que havia estat afiliat al POUM, i per qui s'interessava amb urgència el Servei d'Informació i Investigació de Falange el març de 1939. El setembre d'aquest any tornava a treballar a la S.A. Marcet.[63]

---

[61] Carta de Lluís Marrugat Salvans a Josep M. Marcet, datada "en campaña" el 24 d'agost de 1938; Documentació família Marcet.

[62] En el padró de 1936, el seu nom és Manuel, però l'edat concorda amb la de l'empresa. En la informació militar de la guerra consta com a comissionista, fet que avalaria una possible marxa de l'empresa després de la confecció del Padró. Dec tota aquesta informació a Esteve Deu.

[63] Viatjant, havia ingressat a POUM a començaments de la guerra, però després va fer tot el possible –inclòs un intent de passar a França– per no anar al front. Va tenir la sort que el declaressin inútil i a començaments de juliol de 1938 havia plegat per anar a treballar a una empresa de fusta de Barcelona, Ferrer i Arbós, nacionalitzada pel Ministeri de Defensa del govern republicà. Vegeu AHS, Fons SA Marcet, capsa Dirección. Correspondencia, documents datats l'11 i el 15 de març de 1939.

Per acabar, només tres dones foren qualificades com a republicanes, com es pot veure en el quadre 1; sabem amb seguretat que dues d'elles van continuar a l'empresa.

Altra cosa és que els llistats de filiació ideològica dels empleats, que havien de fer obligatòriament les empreses, tinguessin efectes repressius extralaborals. I aquí si que podia comptar el to amb que eren redactats. Els asèptics qualificatius del document de 1939 de la S.A. Marcet, per exemple, estan molt allunyats dels de l'equivalent coetani de Molins Hermanos, Sucesor. Aquesta empresa molt més gran, de gran prestigi en gènere de senyora, va classificar els 235 treballadors [82% dones] en set categories.[64] La primera incloïa els obrers "de carácter francamente perturbador y de acción marxista"; les quatre següents, de més a menys, agrupaven les conductes de "forma" o de "acción perturbadora", bé directament o donant-hi suport, amb el qualificatiu de "elementos marxistas" en la segona i "elementos que se distinguieron por su labor extremista" en la tercera. La sisena comprenia el personal "del cual no se conoce nada" i la setena el "que saboteó todo lo posible a los rojos". Les cinc primeres categories sumaven el 31% del personal, la sisena el 58% i la setena l'11%. Ignorem l'abast real de la depuració laboral en aquesta empresa, però l'actitud emfàtica és ben distant de la de S.A. Marcet.

D'altra banda, Esteve Deu m'ha informat que la S.A. Marcet, com altres empreses sabadellenques, tampoc no es va presentar a la Causa General, instruïda pel Ministeri Fiscal sobre els fets delictius comesos durant la "dominación roja". En resum, tot sembla indicar que a la primavera de 1939 la S.A. Marcet va obviar o minimitzar la repressió dels elements significats políticament, actitud que continuaria i estendria en els anys següents, quan l'empresa va experimentar un engrandiment formidable. Si suposem que ambdues empreses tenien la mateixa conveniència de no perdre efectius laborals, aleshores era la convicció allò que les distingia. D'altra banda, el 1939 la família Molins va traslladar la residència a Barcelona, mentre que la de Josep M. Marcet romania a Sabadell.

8.2. L'alcalde i la repressió personal

El més important de la nostra anàlisi és el paper de Marcet, com alcalde, en la repressió personal, tant per l'abast com per la implicació política d'aquesta. L'argument de Castells és el següent: a l'Ajuntament de Marcet hi havia uns "homes bons" o "moderats" [regidors com Pau M. Llonch Gambús[65] i Joaquim Sallarès Llobet, o col·laboradors com Jaume Virgili, a qui va nomenar president de la Junta Local Pro-presos] i també un "home dolent", el tinent d'alcalde Governació i cap de la Delegació Comarcal d'Informació de Falange [Miquel Sala Vinyals]. El zel repressor d'aquest darrer es contraposa al moderantisme dels "homes bons",

[64] El document de 27 de maig de 1939 de Molins Hermanos ha estat analitzat per Joan Tafalla Monferrer a "'La potencia creadora de la nación': depuració, enquadrament , control i disciplina de la força de treball en una fàbrica tèxtil llanera de Sabadell [1939-1947]", *Arraona*, 29 [2005], pp. 180-201.

[65] Profundament carca en aspectes de costums, com ara les formes del ball arrambat, cosa que segurament podien compartir antifranquistes catòlics com alguns nacionalistes bascos. El 1941, a proposta seva, es va aprovar la condonació de les multes imposades –i el retorn de l'import de les pagades– als veïns que no havien penjat domassos i altres ornaments als balcons el dia de la commemoració del segon aniversari de l'alliberament. Es poca evidència per considerar-lo bo, però indica un tarannà. AHS, Llibre d'Actes de la Comissió Municipal Permanent, 27 de febrer de 1941.

inclòs el mateix Marcet. De fet, l'activitat de Sala es desboca quan Marcet es troba de viatge. Després quan aquest retorna ha de desfer el que ha fet aquell i exclama: "Aquell mal..., ja el fotré, jo!".[66] La visió de Castells confirmaria la de les memòries de l'alcalde, el qual, tanmateix, no diferenciava entre bons i dolents. A més les qualificacions de "bons" i "dolents" eren relatives. En comparació al coetani tinent d'alcalde de Terrassa, Emili Matalonga Cortès, la dolenteria de Sala Vinyals era de to menor. Dues dècades després, Marcet va escriure: "Desgraciadamente, apenas se extinguieron las exteriorizaciones de entusiasmo producidas por la recuperación de la ciudad, entraron inmediatamente en acción los espíritus sedientos de venganza, y se desató la persecución no sólo de quienes llevaban el estigma de delitos de sangre cometidos durante los años de guerra, sino también contra ciudadanos cuyo único crimen había sido el de militar sincera y honradamente en campos políticamente opuestos".[67]

Castells desgrana algunes evidències favorables, més explícites i centrades en el mateix Marcet, a les quals nosaltres n'hi afegirem d'altres, que abonarien l'actitud de temperar la repressió i ajudar a víctimes reals o potencials. A continuació proposem una classificació de les actuacions que va dur a terme en aquesta direcció.

Primer, va ajudar a retornar a molts exiliats. Probablement la majoria d'alcaldes o d'ajuntaments també ho va fer. Ell mateix diu: "Desde mi despacho de la Alcaldía se cursaron a centenares las documentaciones necesarias para el regreso de los exiliados a sus hogares".[68] En aquest aspecte és on s'hi barregen més clarament la conveniència i la convicció en l'actuació de Marcet. La primera en el sentit que romandrien agraïts per treure'ls d'una França en guerra i per obrir-los un futur, inevitablement de derrota però també menys incert que el del país veí.

En alguns casos hi havia la temptativa d'atreure antics sindicalistes cap als rengles del sindicat vertical, la CNS, operació de resultats limitats. Aquí s'hi enquadrarien els retorns de Ferran Peralba [SET-UGT i secretari del SRI] a la fi de 1939; de Ricard Fornells [PS-UGT] –amb una història personal complexa–, que va morir el 1942; i de Pere Sisquella [PS i SET-UGT], que encara era a l'exili el maig de 1940, segons ens ha informat Esteve Deu. En la mateixa línia, hi tenim Josep Castells Candiri i Gustau Vila Bergadà [a] Grapa, ambdós destacats membres de la FLS i després de la UGT i notoris publicistes, un amb les seves "xeringades" al periòdic *Vertical* de la FLS i l'altre amb les seves caricatures i, durant la guerra, amb els seus monumentals plafons a les façanes d'alguna església; tot i que no s'explicita la intervenció de Marcet, sembla difícil imaginar que poguessin tornar, com a mínim, sense la seva aquiescència.[69]

També va intercedir en el retorn de Josep Marès Claparols [CNT]; vers 1943 de Jaume Seguí Pacreu [President del Sindicat del Transport-UGT] i d'un altre transportista, Baltasar Seba; de Magda Lladó [formada en el CRF i exmilitant del BOC] i del seu segon marit, el barceloní Joaquim Armisén [ex-militant d'EC]; de Carles Vidal Mariana [SET-UGT], al qual avalà a recomanació de Peralba el 1944; més tard, de Robert Pujol, de família vinculada a la FLS-UGT, que va empalmar la lleva del biberó, el camp de concentració d'Argelers i l'allistament a la Legió Estrangera Francesa fins arribar a combatre a la Indoxina francesa: a aquest darrer

---

[66] Andreu Castells, *El franquisme*..., pp. 26.20-26.21, 26.87-26.88 i 27.4-27.7.
[67] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, p. 23.
[68] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, p. 121.
[69] Andreu Castells, *El franquisme*..., pp. 26-37-26.39; Josep M. Marcet, *Mi Ciudad y yo*, p. 122;

el va contractar de fogoner a l'empresa. No sabem si va intervenir en facilitar el 1945 el retorn de Francesc Planas Verme, comerciant en matèries tèxtils per compte propi i antic tresorer i secretari de finances del SRI; allò segur és que el 1947 va avalar-lo davant el procés militar que se li havia obert en rebel·lia des de 1939 o 1940.[70]

Alguns dels retornats plegaven també les veles de les seves anteriors conviccions ideològiques [Peralba, Sisquella, Fornells, Vila...] i altres, no [Lladó, Vidal, Pujol...].

La segona intervenció de Marcet fou contribuir a la sortida de la clandestinitat de persones que, sense aquest ajut, haurien estat víctimes de la repressió. Pere Gallifa Montaner [secretari de les JSU] havia romàs en diversos amagatalls de Sabadell entre 1939 i 1945. Josep Xinxó, un dels protagonistes d'alliberar-lo d'una vida clandestina, recorda que la decisió de recórrer a Marcet fou presa "perquè era magnànim en el seus discursos i deia que a Sabadell tothom era bona persona i que a Sabadell no havia passat res". Expressions ben significatives. Un altre cas, on la repressió hauria pogut acabar en una dura condemna, fou el de l'antic bomber municipal i després guerriller Dionís Osorio [UGT], vers 1949-1950; Osorio li explicà tot a Marcet, que li va fer els papers i, aquí aflora explícitament també la conveniència, li va dir: "avui jo ho faig per tu i qui sap si demà tu podràs fer-ho per mi".[71]

En tercer lloc, el nostre alcalde franquista va contribuir a l'alliberament d'empresonats. A vegades amb bons resultats: Isidre Crusafont [CRF], apore del paleontòleg Miquel Crusafont; Josep Claramunt Creus [FAI], germà de Teresa Claramunt, ja ancià i que va morir poc després de retornar de Santoña; també va demanar l'alliberament dels únics tres detinguts sabadellencs que hi havia el 1947, suposo que aprofitant la convocatòria del referèndum. Gonçal Soler Bernabeu (FLS-UGT i PSUC), director de *Vertical* i pare de Teresa Rebull, va sortir de la Model, després d'haver estat condemnat a mort segons Simó Bach, gràcies a la intervenció conjunta de Marcet, Esteve Relat i Antoni Tamburini; una carta de Soler al primer ens mostra que en bona mesura havia plegat veles ideològiques a inicis de la dècada de 1950. No sabem si Marcet va intervenir per ajudar els detinguts per Sala Vinyals, arran d'unes pintades el 28 de setembre de 1943. En canvi, no va aconseguir treure de la presó Maria Gispert Coll [POUM], tot i que ho va intentar en cinc ocasions segons els records de Magda Lladó; l'havia denunciada el patró Feliu Barnola després que refusés d'allitar-se amb ell. El 1945 també intentava lliurar de la presó Model a Josep Sanromà Recasens [FLS-UGT], que havia estat condemnat a mort el 1939, pena que li havia estat commutada per la intervenció de l'alcalde Relat.[72] En una data imprecisa de la fi de la dècada de 1940

---

[70] Andreu Castells, *El franquisme*..., p. 26.51; Magda Lladó, *Recull*..., p. 102-111, 122 i 127; Víctor Colomer, "Cara a Cara. Domingo Seguí, marcetista", *Diari de Sabadell*, 31 de març de 2007, p. 21; Josep Ache, "Robert Pujol; 'Totes les guerres són iguals'", *Diari de Sabadell*, 10 de març de 1984, pp. 14-15 i evidència verbal del mateix autor de l'entrevista. La informació sobre Planas m'ha estat proporcionada per José Antonio Pozo.

[71] Jordi Serrano, *Josep Xinxó*..., p. 80. Andreu Castells, *El franquisme*..., p. 27.50. Amb la depuració, el 29 de desembre de 1939, Osorio havia estat destituït del cos sense que, en haver-se exiliat a França, pogués presentar al·legacions; AHS, Depuració de funcionaris, AMH 1341, expedient 118.

[72] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, p. 117 i Miquel Crusafont Sabater, "Les places Marcet i Llonch", *Diari de Sabadell*, 26 de maig de 2017; Andreu Castells, *El franquisme*..., p. 26.78-26.79 i 27.31; Josep Simó, "Gonçal Soler i Bernabeu...", p. 187, i també esmenta els contactes amb Soler, Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, p. 122; Magda Lladó, *Recull* ..., p. 122; carta de Marcet a Sanromà, datada el 8 de

o començaments de la següent, Marcet també va aconseguir alliberar Ramon Bardés, ebenista i professor de català, de la presó de Figueres, on l'havia portat la policia, després d'enxampar-lo en un intent de passar clandestinament la frontera a Guils, carregat de llibres compromesos adquirits a França.[73]

Més complexa, en el darrer any a l'alcaldia, va ser la seva actuació amb els detinguts en la Vaga Nacional Pacífica el 18 d'abril de 1959. Comprovat el fracàs de la vaga, Marcet va felicitar Albert Bernaldo Bis,[74] tinent d'alcalde delegat dels Serveis de Seguretat Pública, pels treballs extraordinaris desenvolupats en aquells dies. Arran de la denúncia d'una familiar dels implicats, les forces de l'Estat havien detingut Agnès Lazcano, Joan Ruiz, Josep Moix Devesa, Pere Vilargunté, Joaquim Domènech Ferrando, Antoni Colet, Francesc París, Josep Noguera, Manuel Alfonso, Antoni Ortiz, Pere Solà i Vicenç Cornel. El set primers eren de Sabadell amb seguretat i altres eren de localitats veïnes. Moix i Solà foren torturats. Aviat, però, Marcet va portar Ferran Peralba, un dels antics sindicalistes incorporats a la CNS, a la Model a entrevistar-se amb els presos. Agullonat per aquest i per Magí Colet, militant del FNC i cosí d'un dels detinguts, "va intentar endebades reduir les penes, un dels motius públics que Marcet anava afegint a la seva llibreta negra" [s'haurà conservat aquesta llibreta?].[75]

El tema va transcendir públicament, atès que el 19 març de 1960, el periòdic local del Movimiento publicava, a la secció "Diálogos con el alcalde", la carta d'un dirigent sindicalista sabadellenc exiliat a Veneçuela, Joaquim Martorell Biosca, on denunciava l'empresonament durant nou mesos dels detinguts sense que haguessin estat jutjats. La carta ocupava la portada del periòdic i l'acompanyava la resposta de Marcet, més llarga, que s'estenia a gran part de la segona pàgina. Naturalment tot es feia per indicació de l'alcalde i no caldria descartar que fos un moviment encaminat a pressionar les autoritats superiors. És difícil d'imaginar que tot plegat s'hagués pogut publicar a la premsa de Barcelona.[76] Martorell li adreçà una segona missiva, datada el 12 d'abril, on afirmava haver rebut vint-i-sis cartes des de Sabadell, totes les quals incloïen el retall del periòdic. Lamentava també que la primera carta publicada diferís una mica de l'original, però que això "no modifica res en les nostres asseveracions i plantejaments". Marcet ja no va tenir ocasió de contestar-la personalment, atès que fou destituït el 29 d'abril. Tanmateix, el 16 de maig de 1960, una altra persona [probablement el periodista Josep Cabeza] responia a Martorell, també en català, per encàrrec del mateix Marcet. Aquest corresponsal hi afegia, en un llarg postscriptum, que un dels motius de la destitució havia estat la defensa d'aquests detinguts, segons havia manifestat el governador civil a Marcet.[77]

El 12 maig de 1960 Marcet va ser rebut per Franco a Pedralbes i va demanar-li que alliberés Colet, Moix, Vilargunté i Domènech; ho explica en les memòries, però allí no hi consta el text anotat en una quartilla mecanografiada per a l'ocasió, on havia escrit que eren sindicalistes i [sic] "enemigos del partido

---

setembre de 1945, amb l'anotació manuscrita "su esposa e hijos están bien", de la que el fill, Pere Sanromà Mañà ha facilitat còpia a Esteve Deu; el 1936 Sanromà va evitar que una patrulla prengués l'empresari Francesc Enrich Valls, el 1936, de qui era veí; aquest i els seus dos germans van marxar a Barcelona i des d'allí, en agraïment, enviaven pots de llet condensada a la família Sanromà.

[73] Evidència verbal de Marc Castells Campanales el 4 de juliol de 2017.

[74] El seu germà August, funcionari municipal destituït el 1939, s'havia exiliat.

[75] Andreu Castells, *El franquisme*..., pp. 26.37 i 27.62.

[76] *Sabadell*, 2591 [19 de març de 1960], pp 1-2.

[77] Documentació de la família Marcet.

comunista"; és a dir, va mentir a Franco. No se'n va sortir. No esmenta els altres detinguts, bé perquè haguessin estat alliberats o bé perquè residissin a altres localitats.[78]

El fet és que inicialment el Capità General de Catalunya és va inhibir a favor de la jurisdicció ordinària. El jutjat d'instrucció núm. 15 de Barcelona els va empresonar sense processar, però el jutge Antonio Gallardo finalment es va inhibir a favor de Juzgado Militar Especial de Actividades Extremistas [abans de "Delitos de Espionaje, Masonería y Comunismo"], de manera que des de juny de 1959 estaven sota el sinistre jutge d'instrucció, el tinent coronel Enrique Eymar Fernández.[79] Finalment, el 21 de juny de 1960, els quatre foren sotmesos a un Consell de Guerra Ordinari que els va condemnar a penes d'entre tres i set anys. El 13 d'octubre Marcet adreçava a Franco una instància per correu certificat, la recepció de la qual era confirmada el 26 del mateix mes pel cap de la Casa Civil del dictador; en ella una vegada més demana l'alliberament dels detinguts i torna a mentir a Franco: "me consta que ninguno de ellos perteneció al Partido Comunista"; i finalment li diu que si concedís l'alliberament "sería la mayor alegría que podría concederme". En aquest i altres anys, Marcet, amb la seva avioneta, pilotada per Josep Gorina, i acompanyat de Colet, visità als presos en diverses ocasions al penal de Burgos, on Joan Ruiz, segons Castells, hi va morir de càncer.[80]

En quart lloc, tenim dos casos on va intervenir contra la violència policial. A Pasqual Bernat Setó, regidor durant la guerra [UGT-ERC], la policia l'anava a buscar a altes hores de la nit per portar-lo a un paratge solitari de Can Puiggener on l'amenaçaven amb un consell de cuneta. Sembla que ho van fer en més d'una ocasió. El seu testimoni és prou explícit: "Marcet es disgustava per aquests procediments. Finalment es va imposar i foren interromputs". El fotògraf Rafael Molins Marcet fou detingut en una acció del FNC el 25 de maig de 1946 i apallissat per la policia. Arran dels fets, Marcet –emparentat amb Molins– va aconseguir la destitució del cap de policia, Juan Francisco Risueño.[81]

Una cinquena línia d'acció fou la protecció a les esglésies dissidents i en particular a la Església de Crist del carrer del Sol, de confessió anglicana. Abans ja hem explicat com va conèixer els episcopalians durant la dictadura de Primo. Marcet detalla en les seves memòries que va intentar que no es repetís l'apedregada dels vidres, soferta per l'església el 1941, va cobrir les despeses d'aquest atac i va evitar el desterrament del pastor Antoni Estruch Simó. Ara bé, les apedregades –que els episcopalians atribuïen a nens– es van repetir; prohibides les escoles d'aquesta església, també es va impedir a Estruch i el gendre, mestre titulat i també prevere, fer classes de repàs a casa seva.[82] Tot i que omet a les

---

[78] Probablement fou la darrera entrevista de Marcet amb Franco. Documentació família Marcet.

[79] Jutjà els catorze de la FUE el 1947, entre ells Nicolás Sánchez Albornoz. Condemnà a mort el comunista Julián Grimau, afusellat el 20 d'abril de 1963, i els anarquistes Francisco Delgado y Joaquín Granados, executats el 17 d'agost del mateix any. Documentació família Marcet, "Nota referente a la causa sumarísima Nº 862/59 de la I Región Militar, 11 de mayo de 1960".

[80] Andreu Castells, *El franquisme*..., p. 27.62. Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo,* p. 450. Documentació família Marcet, visita a Franco i instància. També Joan Griera Llagostera explica que en una ocasió el seu pare, Vicenç Griera Palou, acompanyà Marcet al penal de Burgos en un viatge amb l'avioneta; informació proporcionada per Plàcid Garcia-Planas.

[81] Andreu Castells, *El franquisme*..., pp. 26.85 i 27.47; totes les evidències verbals de Colet recollides per Castells també es troben a Pere Font Grasa, *Magí Colet*...

[82] La història de l'Església de Crist a Sabadell està disponible en pdf a www.esglesiadecrist.org.

memòries els darrers fets, la situació de l'Església de Crist hauria estat pitjor sense el suport de Marcet i d'aquí l'agraïment explícit que li feren i que no dubtà a reproduir al llibre, si bé la darrera frase on es manifestava que l'alcalde havia defensat els seus béns "en varias ocasiones contra la voluntad de Autoridades Superiores" fou suprimida per la censura. Convé no oblidar que la intransigència catòlica estava ben coberta. El governador civil, al qual Marcet va recórrer per evitar el desterrament d'Estruch, li va dir, segons explica, "con más socarronería que convicción": "yo con esta clase de gente haría como Torquemada: quemarlos públicamente en la Plaza Mayor"; això també fou suprimit pel censor, que devia pensar que els lectors potser no apreciarien la sornegueria de Correa Véglison.[83] Encara, el 1950, el general Jorge Vigón considerava que l'activitat dels protestants equivalia a tenir "los portillos abiertos a los enemigos de España".[84]

En la mateixa línia, Marcet també va protegir la Societat Teosòfica Rama "Fides", defensora d'un sincretisme religiós. Elements franquistes entraren a la casa de la serra d'en Camaró i cremaren alguns llibres, però els teòsofs conservaren la casa i la societat. Això sí, a condició de no fer propaganda externa. Un clar exemple de combinació de repressió general [estem a l'apogeu del nacionalcatolicisme] i de tolerància local.[85]

Si aquestes cinc línies d'actuació van ser les major abast, cal dir que Marcet també va prendre les cartes en altres afers. En una ocasió va intercedir a favor de la llibertat d'impremta. El 1956, el primer número de la revista *Riutort*, endegada per Andreu Castells, fou segrestat i el permís de publicació sospès. Marcet es va desplaçar a Madrid, amb l'avioneta, no sabem si només per aquesta gestió, i va aconseguir l'aixecament del decomís i el permís per continuar la publicació.[86] Podríem pensar que això va modelar l'opinió de Castells sobre l'actitud de Marcet davant la repressió, però els qui l'hem conegut, hem sabut de la seva actitud insubornable, com ho proven les ocasions en què remarca els oblits de les memòries de Marcet, alhora que la valoració del personatge es sosté en moltes i diverses evidències.

Una altra consideració, en aquest cas sobre una víctima irreversible de la repressió dels nazis a Mauthausen, ens il·lustra més sobre l'accessibilitat de Marcet que no sobre la seva actitud davant la repressió, però també ens informa sobre la seva consciència. Després dels judicis de Nuremberg, les sentències del qual es van fer públiques l'1 d'octubre de 1946, cap a 1948-1949, Rafael Monllor Llorens (n. 1933), agullonat per Josep Moix Devesa (a) el Moixet, va començar a moure's per esbrinar el destí final del seu pare, Rafel Monllor Berenguer, deportat a Mauthausen, del qual havien deixat de rebre notícies el 1941. Ja hem vist que

---

[83] AGA, Ministerio de Información y Turismo, expedientes de censura de libros, expediente 4592-62.

[84] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, pp. 184-187; Andreu Castells, *El franquisme*..., pp. 26.69 i 27.37; la cita de Vigón es d'Ángel Viñas, *La otra cara del Caudillo. Mitos y realidades en la biografía de Franco*, Barcelona, Crítica, 2015, pp. 157-158.

[85] Andreu Castells, *El franquisme*..., p. 26.71. Joaquim Sala-Sanahuja, organitzador d'una exposició en aquest estatge fa uns anys, va poder recollir els testimonis que quedaven de la societat, entre els quals el senyor Viladelmàs, un veí. Aquests li van reconèixer que la societat havia subsistit després de la guerra, tot i que de manera molt discreta, gràcies a la protecció d'en Marcet o –segons d'altres– de la seva muller. I també confirmaren la molt bona relació de Marcet amb la senyora Magdalena Calonge, la "bibliotecària" de la institució. L'entitat figura al padró de contribuents per inspecció industrial de 1947, atès que disposava d'una bomba d'aigua d'1 CV; AHS, AI, 3606.

[86] Andreu Castells, *El franquisme*..., p. 27.32.

Moix fou un dels detinguts el 1959. Per mitjà d'un despatx de Barcelona, on hi operava un advocat desconegut [amb els anys va saber que era Josep Solé Barberà], va contactar amb la Creu Roja Internacional. Li va caldre emplenar uns documents en francès de dit organisme, un dels quals era el certificat de residència del pare. Un primer intent d'obtenir-lo va topar amb la negativa d'un funcionari municipal malcarat. Un dia Rafael va decidir esperar-se a la plaça de Sant Roc fins que Marcet arribés a l'Ajuntament. Va tornar-hi a entrar i a trobar el funcionari, i davant la nova negativa d'aquest, tots dos es van escridassar. Fou aleshores, en sentir els crits, que Marcet va sortir del despatx i Rafael li va poder explicar què necessitava. L'alcalde li va respondre que passés l'endemà i va obtenir el certificat.[87]

Totes aquestes intervencions abastaren gent ideològicament molt diversa del camp derrotat en la Guerra Civil. Tret del cas del fotògraf Molins, no hi havia cap relació de parentiu, i socialment les persones tampoc pertanyien a la mateixa classe social de Marcet. Hi ha hagué, però, un parell d'intervencions d'ajut a persones benestants, amb més capacitat de recórrer a contactes políticament poderosos. En una, la influència familiar fou decisiva. El 1948, per tal d'assegurar a Joan Oliver el retorn de l'exili xilè sense complicacions, la família –Oliver titlla de feixista al seu germà gran– va recórrer a diverses persones, entre elles Marcet. A més, Justa, germana del poeta, i Marcet eren concunyats. Una vegada retornat, Oliver fou empresonat a la Model i Marcet va tornar a intervenir davant el governador civil. El metge de la família va posar-se en contacte amb el de la presó per fer veure que patia del cor. Això òbviament ho devia suggerir i facilitar algú. Fou traslladat a la infermeria on, segons ell, va ser molt ben tractat. En total, hi va romandre dos mesos i mig. Tot i el parentiu, la intervenció de Marcet és meritòria perquè sentia una clara antipatia –probablement corresposta– pel poeta. Encara el 1962 va desqualificar els membres de la Colla de Sabadell, amb Oliver al centre de la diana, sense embuts: "fracasados profesionalmente en carreras liberales"; amb pares que no els van ensenyar mai "lo que era trabajar y luchar para vivir"; "hijos de papá […] jugaban por esnobismo la carta roja"; "especie de agua de borrajas de la literatura catalana"; i "se escabullían del 'paseo' y del frente y alguno de ellos agotaba el patrimonio de las rentas de sus padres".[88]

8.3. L'ajut a evadits de l'ocupació nazi

Tot i que en fa una referència a les memòries, en aquest apartat analitzarem l'ajut que va prestar Marcet a persones que fugien de l'ocupació nazi d'Europa. El primer cas era del tot desconegut. El segon, l'ajut a francesos evadits s'esmenta a les memòries i ens limitarem a contextualitzar-lo.

El setembre de 1942, Barend Boers i Emanuel Adelaar i les esposes respectives esposes, dos matrimonis de jueus holandesos, foren detinguts a Girona després d'haver entrat a Espanya sense visats. Òbviament corrien el risc de ser retornats a França i lliurats a la sinistra maquinària nazi. Fugien de l'Holanda ocupada i de l'extermini i volien traslladar-se a Curaçao, la colònia holandesa sota control aliat des de 1940, que contenia una comunitat jueva amb una de les

[87] Víctor Colomer, "Cara a Cara. Rafel Monllor, Mauthausen", *Diari de Sabadell*, 13-14 de maig de 2014, p. 11. També evidència verbal de Rafel Monllor, el 23 de juny de 2017.
[88] Ignasi Riera, *Joan Oliver/Pere Quart: l'inventor de jocs*, Barcelona, Proa, 2000, pp. 146 i 149. Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, pp. 115-116.

sinagogues més antigues d'Amèrica. Boers, originari de Frísia i resident a Amsterdam, es dedicava al comerç de tèxtils i de metalls, i el seu contacte comercial a Espanya era el sabadellenc Feliu Barnola, que manufacturava llana regenerada a partir de drapots; una altra referència mercantil de Boers era Antoni Enrich Valls, també dedicat al comerç de drapots en l'empresa dirigida per seu germà Francesc. Degueren recórrer a aquests contactes, els quals acudiren a Marcet. Aquest, aleshores també "procurador en Cortes", va enviar Francesc Barat Ferrer, un excombatent i "caballero mutilado", que actuava com el seu secretari polític, a lliurar en mà una carta al governador civil de Girona on li demanava que els deixés lliures i que els permetés romandre al país durant trenta dies, temps suficient per tal obtinguessin els documents necessaris de les autoritats diplomàtiques holandeses.[89] Si havia estat Barnola qui li havia demanat la intervenció, ¿havia oblidat que Maria Gispert, una empleada [que havia militat al POUM], era a la presó des de 1939, perquè no va voler cedir a les pretensions sexuals d'aquest empresari? ¿O sabent-ho, havia optat per ajudar els jueus holandesos, que no hi tenien res a veure amb aquell afer? ¿Era ja conscient Marcet, en aquelles dates de 1942, de l'horror de què fugien els Boers i els Adelaar? L'única cosa segura és que ambdós matrimonis van salvar la pell i van arribar a Jamaica.

Durant aquests anys, Marcet també va col·laborar amb una agència consular francesa clandestina [és a dir, de la França Lliure], ubicada al carrer de Muntaner de Barcelona, per tal d'ajudar molts francesos que fugien de l'ocupació nazi del país veí. Era gent amb amistats i relacions sabadellenques, fet derivat dels notoris contactes industrials entre Sabadell i centres llaners francesos. Els ajuts consistiren en diners i vestuari per tal que els fugits arribessin a les colònies franceses del Magrib.[90] No en dona dates, però tot indica que fou després de l'ocupació nazi de la França de Vichy, l'11 de novembre de 1942, en resposta a la invasió aliada en el Nord d'Àfrica, ajudada pel cop d'estat de la resistència a Alger. La llei francesa de reclutament obligatori de treballadors de setembre de 1942 i sobretot la implantació del Servei de Treball Obligatori a partir de febrer de 1943, per les quals milers de joves francesos foren desplaçats a Alemanya per substituir treballadors alemanys enviats a la guerra, van esperonar la fugida de molts francesos. Espanya era l'única sortida factible per poder anar al Nord d'Àfrica o a Gran Bretanya via Gibraltar o Portugal. S'estima que uns 23.000 francesos haurien travessat els Pirineus.

No hem trobat referències al local del carrer de la Diputació esmentat per Marcet, però si testimonis de l'actitud activa d'ensenyants de l'Institut i del Liceu Francès de Barcelona per ajudar a aquests fugits, molts dels quals foren detinguts i internats temporalment en camps de concentració [Miranda d'Ebro] i presons

---

[89] Marcet també va escriure una altra carta al ministre d'Afers Exteriors Francisco Gómez-Jordana, que ocupava el càrrec des del 3 de setembre, amb els mateixos termes. La informació sobre aquest afer, la còpia de la carta de Marcet, datada el 26 de setembre de 1942, conservada en el fons del Govern Civil de Girona de l'Arxiu Històric de Girona, i la notícia de la carta a Jordana m'han estat facilitats per l'historiador Josep Calvet Bellera. Segons dades proporcionades per Esteve Deu, Francesc Barat Ferrer, comptable abans de la Guerra, va arribar a la ciutat el 1939, si bé els seus pares i germans hi residien des de 1935. Va esdevenir regidor municipal de febrer de 1943 a setembre de 1946, quan va cessar per traslladar-se a Madrid, ciutat on va morir amb 91 anys, el 26 de juny de 2001; *ABC*, 28 de juny de 2001, p. 76. Barend Boers s'uní a l'exèrcit anglès; vegeu: www.jta.org/2017/01/31/arts-entertainment-dutch-jewish-wedding-film-from-1939-shines-light-on-doomed-community.

[90] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, p. 48. Josep Ache em va cridar l'atenció sobre aquest paràgraf.

espanyoles. De fet, van organitzar un centre d'acollida. Malgrat la seva relació personal amb Pétain, que l'havia nomenat, el geògraf Pierre Deffontaines, director de l'Institut Francès des de 1939 i després dissident actiu, confirma que molts evadits de França arribaven a Barcelona amb roba i calçat d'excursionista i necessitaven vestit i sabates de ciutat. D'altra banda, el cònsol francès, René Castéran, i els funcionaris eren també dissidents, fins al punt que el 9 febrer de 1943 Deffontaines diu del consolat: "c'est une véritable officine de refugiés". Vichy va destituir el diplomàtic i el va substituir per un home d'extrema dreta i notori defensor de Franco durant la Guerra Civil, Pierre Héricourt. Com a mínim des dels inicis de juny de 1943, els representants diplomàtics de la França Lliure, "un peu désordonnés" segons el geògraf, estaven acollits al consolat nord-americà. Això va donar lloc a que hi haguessin dos instituts i dos liceus francesos a partir del maig de 1943, de Vichy i de la França Lliure respectivament. Curiosament, el governador civil Correa Véglison, de mare francesa, va mantenir una actitud neutral.[91]

Aquest era el context, en el qual es devia inserir l'ajut de Marcet, probablement amb la intervenció d'altres sabadellencs, vers alguns dels francesos evadits que comptaven amb nexes amb la nostra ciutat. El 1941 Marcet havia rebut Hans Thomsen, cap del NSDAP a Espanya, i havia intentat allistar-se a la División Azul.[92] El 1942 i el 1943, l'ajut als dos matrimonis jueus i als francesos mostra que es tractà d'una relació de curta durada. Més que ocasional simpatitzant del nazisme, Marcet era sobretot anticomunista.[93]

9. Instigar i castigar

Hi ha també quatre evidències, prou diferents, que contradiuen aquest Marcet més contrari a la repressió. Dues es refereixen a la repressió sobre funcionaris en la immediata postguerra. Abans de tot, cal precisar que la depuració, iniciada als pocs dies de l'entrada de les tropes franquistes pel tinent d'alcalde Ramon Albareda, ja havia culminat a la fi de 1939 quan aquest regidor exercia d'alcalde.[94] Marcet s'ho va trobar fet. Queda la incògnita de si amb ell hauria estat diferent. Dels 338 funcionaris en foren destituïts 66 i altres 17 foren temporalment suspesos d'ocupació i sou [amb un màxim de dos anys].[95] Els destituïts, una part dels quals era a l'exili, sumaven prop del 20 per cent dels empleats i els suspesos temporalment el 5 per cent; la mitjana de cessats fou àmpliament superada en els policies i guàrdia urbana i en els empleats d'oficines i tècnics, mentre que destitucions i suspensions foren escasses entre els empleats d'arbitris, mercat, escorxador, escola de música i banda municipal.

---

[91] Pierre Deffontaines, *Journal de Guerre, 1939-1944*, presentat i anotat per Isabelle Lostanlen, Villeneuve d'Asq, Presses Universitaires du Septentrion, 2015.

[92] Tot i que eludeix descaradament els règims, cosa que probablement no hauria fet si ho hagués ell mateix es justificava així: "Todos los que habíamos luchado al lado de Franco sentíamos la natural gratitud hacia los pueblos de Italia y Alemania [Aquí]. Sin embargo, tampoco teníamos motivos para ponernos en contra de los pueblos inglés y francés, sobre todo por lo que se refiere a este último, al que tantos vínculos de latinidad y semejanza nos unen"; Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, p. 47.

[93] "[…]el comunismo, nuestro enemigo de entonces y de ahora", […] el "verdadero enemigo de la civilización occidental"; ibid.

[94] Tot i això s'ha dit que "va actuar amb la màxima moderació que els seus col·laboradors i les ordres d'entitats superiors li permeteren"; Andreu Castells, *El franquisme*..., p. 26.73.

[95] AHS, Expedients de depuració de funcionaris, 1939; elaborat a partir de l'índex dels expedients de depuració de funcionaris, AMH, 1460. Martí Marín presenta xifres lleugerament diferents a "Govern municipal i actituds...", p. 286.

Ramon Garriga Sors, ordenança al servei de l'Inspector Municipal de Sanitat, fou el primer funcionari afectat per la intervenció de Marcet. Tenia el cementiri al seu càrrec, una tasca molt sensible en les circumstàncies de la guerra, fet que segurament va jugar en contra seva. Tot i unes llargues al·legacions manuscrites i els avals presentats, fou suspès d'ocupació i sou durant dos anys. El 20 de febrer de 1941, quan s'anava a incorporar al treball, Marcet va proposar a la Comissió Municipal Permanent, que s'estudiés novament l'assumpte per si calia modificar la resolució, atès que havien sorgit "nuevos elementos comprobatorios de deslealtad del mencionado hacia las esencias religiosas y patrióticas que inspiran el Movimiento Nacional", i que mentrestant "y sin perjuicio de que yo hable con el interesado [Marcet en estat pur], propongo sea suspendido de empleo y sueldo el señor Garriga y se hagan cuántos trámites sean precisos para poder revisar el expediente de depuración del mismo".[96] No sabem si Marcet actuava per cobrir-se davant de pressions externes o bé volia quadrar Garriga. El fet és que l'1 de març de 1941 Garriga es va reincorporar a la feina i el 3 del mateix mes, el mateix Marcet s'adreçava a l'interventor per tal que inclogués la nòmina corresponent.[97]

L'altre cas és un empleat jubilat tretze anys enrere, a qui Marcet provà de sancionar el 1941 amb la pèrdua de la pensió per "incorregible en cuanto a sus ideas izquierdistas y anticatólicas y se supone con bastante fundamento pertenece a la masonería". No ho va aconseguir. Es tractava de Joan Torras Serra, cap durant disset anys de la Secció de Foment i Eixample, que s'havia jubilat per malaltia el 30 de desembre de 1927.[98] Torras, republicà, era una figura clau de l'espiritisme a Sabadell, havia presidit el Centre d'Estudis Psicològics i era un dels tres membres de la Comissió Pro-Local d'aquesta entitat.[99] La finca s'havia adquirit i obrat amb una hipoteca de la Caixa de Sabadell el 1924. El 1939 l'entitat fou suprimida i el local confiscat es va destinar a magatzem de recuperació. El 16 d'abril de 1940, un informe de la policia municipal, que considerava l'entitat com adherida al Front Popular, informava favorablement dels sis membres de la Junta Directiva i de dos de la Comissió Pro-Local, tot i assenyalar-ne la filiació republicana d'alguns. En canvi, hi afegia matisos significatius sobre Torras: "de conducta y carácter retraído; ideología de izquierdas, si bien no se ha podido averiguar si estaba afiliado a algún partido político. Entre el vecindario de la calle donde habita está conceptuado como masón, aunque [este] extremo no se ha podido concretar. No se tiene noticia de que haya tomado parte alguna en contra del Glorioso Movimiento Nacional…"[100]

Els espiritistes no van poder continuar pagant la hipoteca, tot i que Torras ho va intentar; la Caixa finalment va executar-la i la finca fou subhastada.[101] Darrere les motivacions ideològiques esgrimides, segurament n'hi havia d'altres de

---

[96] AHS, Expedients de depuració de funcionaris, AMH 1458, expedient 71. Andreu Castells, *El franquisme*..., pp. 26.73-26.74. AHS, Llibre d'actes de la Comissió Municipal Permanent, 20 de febrer de 1941.

[97] AHS, Governació. Personal, expedient 11/1941, AMH 2347/1.

[98] Martí Marín, *Els ajuntaments franquistes*..., p. 169. AHS, Governació. Personal, expedient 13771927, AMH 21721/8.

[99] Havia estat molt actiu en els primers anys del Centre Líric Dramàtic [1901-1902] i el va presidir en els darrers moments [1909]. També el trobem en la breu experiència de l'escola Institución Integral y Armónica [1913]; Eduard Masjuan, *Medis obrers i innovació cultural a Sabadell [1900-1939]*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 2006, pp. 39-40, 46 i 68; 100 i 115.

[100] AHS Governació, General, 263/1940 AMH 2345/9.

[101] Andreu Castells, *El franquisme*…, pp. 26.70-26.71.

més específiques, que no podem escatir. Sembla probable que la pretensió de Marcet, segurament per iniciativa d'altres persones, s'adrecés a afeblir els intents de Torras de conservar l'estatge de l'entitat. No crec que Marcet fos tant il·lús per pensar que podia aconseguir la pèrdua de la pensió amb càrrecs tan poc consistents.

Considerat l'abast quantitatiu i qualitatiu de la depuració dels funcionaris municipals, les dues actuacions de Marcet –que van quedar en intents [el primer potser ni va arribar això]– són realment una gota en un oceà. Intents pel que fa al càstig proposat, però probablement es va aconseguir atemorir els afectats.

La tercera evidència té a veure amb l'ús dels instruments de repressió política per desbancar un competidor tèxtil. A inicis de 1941 Marcet hauria instigat una denuncia contra Josep Codinach Serra, que s'havia presentat a un concurs per a uniformes de la Direcció General de la Guàrdia Civil. Era l'època en que Marcet començava a fer créixer l'empresa i potser també s'havia presentat al concurs. Les acusacions contra Codinach eren d'haver-se enriquit durant la guerra, de tenir tendències d'esquerra, i de ser de moralitat dubtosa, atès que havia estat multat per contravenir el règim d'intervenció en el comerç de llanes. Tret de la multa, que finalment va ser rebaixada, les altres acusacions eren infundades i els documents de la Guàrdia Civil en responsabilitzen Marcet. L'assumpte és lleig i alhora un pèl estrany, perquè, interrogat per la Guàrdia Civil sobre la qüestió, Marcet els va adreçar a un informant que va declarar a favor de Codinach.[102]

El darrer cas contradiu "la compasión y comprensión del auténtico cristiano" de Marcet, amb l'agreujant que té lloc tard, el 1959. Ens referim al rebuig al retorn a Sabadell de Josep Rosas Vilaseca, un dels membres de tercet dirigent de la FLS, amb Moix i Bertran. La resposta de Marcet a un amic d'aquell, que va intercedir, fou: "aquests no els volem". Un plural prou clarificador de l'abast de la negativa, tot i que Bertran ja havia mort a Mèxic el 1958 i Moix no pensava aleshores en tornar, atès que era el secretari del PSUC a l'exili. Probablement, per Marcet aquest trident encarnava la conflictivitat social que obria les portes al desori, al 1936. El plural també descarta que la negativa tingués a veure amb la denúncia sobre la participació de Rosas en la detenció de l'ex-alcalde Josep Germà, posteriorment assassinat, feta pels fills de la víctima el 1939.[103] Rosas negava taxativament haver-hi tingut res a veure. El 1959, desenganyat del PSUC des de feia anys i partidari d'un socialisme català, era un vell de 68 anys profundament i incessantment enyorat de Catalunya des que va exiliar-se el febrer de 1939, primer a França i després a Xile. La inclemència de Marcet fou cruel.

10. Desenllaç: tot sumat

Les dades actualment disponibles palesen que, com a mínim, l'actitud de Marcet en el tema de la repressió fou molt contradictòria. Si haguéssim de fer un

[102] Martí Marin, *Franquisme i poder local. L'Ajuntament de Sabadell, 1939-1979*, memòria de doctorat, UAB, 1990, pp. 87-88 i apèndix, núm. 6: Dossier del cas Codinach-Marcet, pp. 317-322. L'informant era Mariano Uceda Sanz que considera Codinach "afecto al Movimiento, aunque todo lo supedita a su negocio, y reconoce, en conciencia, que si la adjudicación no se le concediera por considerársele izquierdista, sería una medida injusta". Informe del coronel de la Guardia Civil Julián Lazuria Luis al Director General de la Guardia Civil, datat a Barcelona l'11 de febrer de 1941.

[103] José Antonio Pozo , "Del Llobregat al Mapocho... passant per Sabadell" estudi introductori a Josep Rosas i Vilaseca, *El ciutadà desconegut. Del Llobregat al Mapocho*, Sabadell, Arxiu Històric de Sabadell, 2005, p. 88.

balanç, pesen més les que ens el mostren partidari de temperar la repressió o els seus efectes. A més, se'n va beneficiar gent de totes les sigles del bàndol republicà. En els casos on va promoure la repressió, només se'n va sortir en impedir el retorn de Josep Rosas, mentre que els altres intents van quedar en res.

En el Marcet temperador de la repressió sembla haver-hi motius de convicció i de conveniència. Aquests darrers són clars en els casos d'intervencions dedicades a atreure antics enemics al camp propi o, com a mínim, neutralitzar-los. A més d'envernissar el sindicat vertical, Marcet usava alguns d'aquests individus [Peralba i Sisquella en són bons exemples] per acostar-se a empresonats del moviment antifranquista; la mala consciència dels que havien canviat de bàndol potser explicaria que en ocasions també esperonessin Marcet a ajudar els reprimits. Encara més singular resultava com Marcet combinava aquests trànsfugues i el contacte directe amb alguns membres de l'oposició antifranquista, en particular del Front Nacional de Catalunya. Aquesta és un altra omissió de les seves memòries, tot i que hi aflora algun fet, però Andreu Castells va extreure prou evidències de Josep Tramunt i, en particular, de Magí Colet al respecte. Desconeixem l'origen d'aquests contactes, però es mantingueren fins al final. No deixa de ser sorprenent que una vaga produïda [de la que no en sabem res al marge del testimoni de Colet] a l'empresa de Marcet, quan aquest ja havia plegat de l'alcaldia, a la qual va respondre amb un *lock-out* de tres dies, se solucionés amb resultats satisfactoris en una conversa entre Colet i Marcet dins de l'automòbil d'aquest. I no menys significatiu és que Marcet passés aquest contacte al seu successor a l'alcaldia, Antoni Llonch Gambús.[104]

Algunes de les actuacions ressenyades corroboren, més encara que frases de les memòries, la repugnància moral de Marcet vers la repressió o, com a mínim, vers algunes de les seves manifestacions. Això pot resultar contradictori no solament amb algunes evidències en sentit contrari sinó també amb la seva funció més genèrica com a mantenidor de l'ordre establert. Però crec que les conviccions morals hi eren i que influïen en el seu comportament. Per això Marcet és un personatge contradictori: vol allistar-se a la División Azul i ajuda després a francesos fugits de l'ocupació nazi; fa els crits de ritual en el sopar anual dels excombatents i manté contactes amb alguns membres de l'oposició clandestina; ha de frenar la Vaga Nacional Pacífica de 1959 i es preocupa per la sort dels detinguts en aquesta acció per la policia de l'Estat...

En l'agraïment manifestat per alguns dels beneficiats per Marcet hom hi sent el ressò d'homes i dones amb poc marge d'esperança, de vençuts i sotmesos, per als quals l'actuació de l'alcalde resultava una llum en la foscor. Per aconseguir el retorn de l'exili del seu segon marit, Magda Lladó recordava: "Vaig recórrer al meu 'geni bondadós', caldria dir just i humà, l'alcalde de Sabadell, el senyor Marcet." Rafael Monllor diu: "Jo sempre dic que aquest senyor potser era del règim, però amb mi va ser persona".[105]

La història no és cap tribunal i per tant no absol ningú, ni a Castro ni a Marcet; tampoc no és una mena de força al marge de la intervenció humana, tal com la imaginaven els argumentadors que el cabdill Franco només era responsable davant del tàndem Déu-Història. La història és sempre una aproximació interpretativa, sostinguda amb evidències, a una realitat del passat. Un balanç, per

---

[104] Andreu Castells, *El franquisme*..., pp. 27.68-27.69.

[105] Magda Lladó, *Recull*... p. 127. Víctor Colomer, "Cara a Cara. Rafel Monllor...", *Diari de Sabadell*, 13-14 de maig de 2014, p. 11.

tant, no és cap sentència. El tribunal és el lector que en treu les conclusions oportunes. En el nostre cas es tracta només d'un estat de la qüestió sobre el paper de l'alcalde Marcet en la repressió. Considerat en conjunt, tot plegat potser només foren uns quants paraigües en ple diluvi, però uns quants s'hi van poder aixoplugar. L'octubre de 1942, Isabel Casablancas Vila, una infermera sabadellenca va escriure des de Panamà, a Salvador Sarrà Serravinyals, exiliat a Xile. Isabel feia poc que hi havia arribat, juntament amb el fill, per retrobar el marit exiliat, Francesc Bech Carreras. La llarga carta, en resposta a informació que li sol·licitava l'antic regidor republicà sobre Sabadell, ofereix, amb dades molt precises, un panorama devastador dels tres primers anys i mig de postguerra, amb algunes referències a víctimes de la repressió. De Marcet, significativament, és limita a dir que és l'alcalde actual, aclarint que és el fill i no el pare.[106] El 1956, Josep Moix, secretari general del PSUC, esmentava molt asèpticament Josep M. Marcet. De fet, com a cap de la Junta Econòmica del Sector Llana de la CNS, el relacionava al costat d'altres industrials tèxtils catalans, que lluitaven per una liberalització de l'economia, especialment pel que feia a la disponibilitat de primeres matèries a preus competitius. És fa difícil pensar que el sabadellenc Moix hagués deixat passar per alt un Marcet ferotgement repressor per més que aleshores el PSUC preconitzés una política d'àmplies aliances, en la que potencialment incloïen sectors burgesos.[107]

He sentit aquests dies l'argument que ningú no estava obligat a ser alcalde durant el franquisme. Més enllà de l'obvietat, usada per condemnar als que ho acceptaren, podríem preguntar-nos què hauria passat si haguessin renunciat a ser-ho les persones de caràcter més moderat i obert. Aleshores, només haurien romàs disponibles els més obtusos, fanàtics i intransigents. A no ser que se sigui partidari de "cuánto peor, mejor" [significativament intraduïble], crec que encara hi va haver sort de tenir Marcet com alcalde [i també Llonch] en aquelles condicions. Sí, encara que un dia el retratessin amb uns nazis el 1941 [aliats del règim i òbviament quan encara no es sabia res de l'Holocaust] o –potser pitjor en cas que es confirmés– que vagi celebrar la mort de Roosevelt.[108] Tots, fanàtics i moderats, eren puntals del règim, però les actuacions diferien. Ja no podem preguntar què en pensaven els beneficiats per les actuacions dels moderats. Comptem només amb els registres documentals i, excepcionalment, amb el testimoni d'algun sobrevivent. Hem procurat analitzar una trajectòria, encara que centrada només en una faceta, i la importància i la significació reals dels episodis –lloables o execrables– només es pot valorar si s'han integrat en tot el recorregut.

Quan Marcet va morir, la tarda del 6 d'abril de 1963 l'enterrament fou un acte massiu. La premsa local va parlar de 5.000 persones en aquell dissabte a la tarda i les fotos mostren més gent en el recorregut de la casa del carrer Migdia a Sant Fèlix i més esponjament en les voravies de l'itinerari en direcció al Cementiri,

---

[106] Signada Isabel de Bech; AHS, Fons Salvador Sarrà Serravinyals, correspondència, en curs de classificació.

[107] Dec la notícia a Josep Ache. Per a Moix, la gran burgesia catalana, on ubica Marcet, era de "marcada orientació monàrquica". Informe de Josep Moix Regàs al I Congrés del PSUC, 1956: "Per la reconciliació dels catalans i la creació d'una àmplia Solidaritat Catalana. Per la democratització pacífica d'Espanya i el restabliment de les llibertats autonòmiques de Catalunya", *Nous Horitzons*, 83 [1983], pp. 50-63; la referència a Marcet a la p. 62.

[108] Evidència verbal de Ramon Jou el novembre de 1971 a Andreu Castells, *El franquisme*..., p. 26.41. El testimoni xoca força amb l'ajut de Marcet a jueus i, sobretot, francesos durant la contesa.

per exemple a la Plaça Major.[109] Eren tots franquistes? Hi van anar molts o pocs treballadors de la fàbrica? Els excombatents portaven el fèretre a la sortida de la casa i els membres de la Guàrdia de Franco el vetllaren aquella nit al cementiri, on fou enterrat l'endemà. Ara bé, hi hagué un detall singular: una de les corones portava el text "Els humils sempre us recordaran" i era aportada pels membres del Front Nacional de Catalunya, òbviament no hi figuraven les sigles.[110] Un any després, un d'ells, Magí Colet enviava un targeta de visita a la vídua Anna Figueras, on li testimoniava "el profund dolor que ressent la meva ànima en aquest primer aniversari de la desaparició del nostre gran absent".[111] D'altra banda, la família distribuí en l'acte d'enterrament i funeral *in corpore insepulto* un recordatori senzillíssim. Era un petit díptic, que incloïa un breu i dens resum biogràfic de Marcet amb un to que sona a reivindicació del personatge. Si aquesta era la visió de la família, aleshores s'explica també la decisió de publicar les memòries.[112]

Després del que hem vist, no crec que estigui fora de lloc la qualificació de Marcet d'alcalde singular, si més no en l'única faceta d'actuació, que hem analitzat. En tot cas, caldrà recollir evidències de la mateixa magnitud per tal de demostrar que els alcaldes de les segones ciutats catalanes –deixem de banda el món rural– van ser iguals que Marcet durant el mateix període i en l'àmbit d'actuació analitzat.

Una constatació ineludible. En aquesta visió històrica els components de l'anàlisi es basen fonamentalment en la gent que habitava la trama urbana anterior a 1939. De fet, és també una història de relacions i de contactes amb arrels anteriors a 1936. Per això hi són absents del tot els nous sabadellencs que van anar poblant la perifèria. Saber quin fou l'abast de la repressió patida a Sabadell durant aquelles dues dècades[113] i què en pensaven de Marcet en aquesta i altres facetes són reptes enormement exigents fora del meu abast.

---

[109] *Sabadell*, 3038 [9 d'abril de 1963].

[110] Andreu Castells, *El franquisme*..., p. 27.69. Hi ha una relació de les 21 corones i 2 rams que acompanyaren el fèretre, i aquesta és la primera del llistat. Documentació família Marcet. Recordo haver vist una foto d'aquesta corona, però no he aconseguit localitzar-la.

[111] Subratllat a l'original. L'encapçalament del text era "5 d'abril 1963-5 d'abril 1964". Documentació família Marcet.

[112] AHS, Fons S.A. Marcet, Marcet Particular.

[113] Un aspecte d'aquesta repressió haurien estat les polítiques de repatriació dels immigrats, paleses ja en els anys quaranta i amplificades a partir de les disposicions del governador civil de Barcelona el 1952. Tot i que Marcet es declara oposat a aquestes polítiques a les memòries, l'Ajuntament de Sabadell les practicà en la primera meitat dels anys quaranta. El debat sobre la qüestió a la Comissió Municipal Permanent, protagonitzat pel regidor Joaquim Sallarès, en la darrera setmana de novembre de 1944, en el qual també intervingué finalment Marcet, palesa fins a quin punt el fenomen migratori desbordava les capacitats assistencials d'aquella administració. Coneixem detalladament les disposicions i les mesures governatives, i en alguns casos també les posicions ideològiques i els debats polítics. En canvi, encara no s'han mesurat de manera efectiva les repatriacions, que, en cap cas, limitaren l'abast del fenomen immigratori. Han estat estimades de manera genèrica per a Catalunya entre 1952 i 1957, però pel fa a Sabadell encara en sabem menys. Sobre això, Josep M. Marcet, *Mi Ciudad y yo*, p. 291. *Tres años de actuación. Ayuntamiento de Sabadell*, Sabadell, 1944, pp. 27-28. Imma Boj i Jaume Vallès, "La repressió de la immigració", *L'Avenç*, 298 [gener 2005], pp. 38-44. Martí Marín Corbera, "La fàbrica, el barri, la ciutat i el país. La integració dels immigrats a Catalunya sota el franquisme" a Jordi Font Agulló [dir.], *Història i memòria: el franquisme i els seus efectes als Països Catalans*, PUV, València, 2007, pp. 261-282. Martí Marín Corbera, *Sabadell: immigració, suburbialització i dictadura, 1939-1960*, Sabadell, març 2003, III Beca d'Història Local Miquel Carreras; sobre la qüestió les pp. 183-188, 200, i 210-231. Com en altres processos històrics, el presentisme, en aquest cas comparant la repressió d'aquella immigració amb la de l'actual immigració extracomunitària, sempre resulta distorsionador.

IV. EPÍLEG: MÉS ENLLÀ

11. Les altres facetes del personatge històric

Segurament l'estudi d'altres facetes de l'activitat política ens oferiria una perspectiva més negativa de l'alcalde, però no tenim ni prou coneixements ni més ganes d'allargar-ho. Altres aspectes, la possible ambició política de Marcet sense anar més lluny, són també mereixedors de més atenció. Com altres alcaldes, va fer allò que considerava millor per la ciutat, a la que indubtablement estimava; podríem concedir-li que ho va fer amb un plus de passió. Per omissió durant massa anys en urbanisme i política d'habitatge i per acció/omissió en educació, el balanç de la gestió resultaria negatiu. Aquí potser si que va ser com els altres alcaldes.[114] És evident que en la seva actuació, a banda els condicionaments pressupostaris, hi comptaven els interessos de classe i una determinada visió del món, que compartia amb la major part de la burgesia sabadellenca. En un context on es combinaven els grans beneficis empresarials –els majors després de la Primera Guerra Mundial– i uns paorosos dèficits socials, la resposta era encara la beneficència o la filantropia, que Marcet exercia molt destacadament a través de l'empresa, i no s'estava de recordar els milions que hi dedicava.[115] Meritori, perquè també la filantropia era escassa a Sabadell, però eren només draps calents davant la magnitud de la tragèdia. Deia haver fet la guerra per dos motius: Pàtria i Justícia Social,[116] però aquesta darrera l'entenia amb una mentalitat encara antiga. Ni a ell ni a cap dels empresaris, els grans beneficiats del paradís fiscal franquista, els passava pel cap que la justícia social es derivava, com a la resta d'Europa després de 1945, de la redistribució fiscal. Per això, mai no ho esmenta.

A l'època de Marcet, la dictadura franquista va combinar l'autarquia i l'intervencionisme [trencant amb el liberalisme anterior] amb un sistema fiscal vuitcentista [la fiscalitat legal del franquisme era *light* en el context europeu i encara ho era més amb la generalització de la pràctica la doble comptabilitat]. Tot plegat fou un còctel fatal per a les classes subalternes: la dictadura les havia desproveït de mitjans legals de reacció i aquella fiscalitat impedia les polítiques públiques de benestar [la penúria dels Ajuntaments n'era una de les manifestacions]. Estava molt clar qui havia guanyat i qui havia perdut el 1939 en termes socials. En termes nacionals, sobren comentaris; davant una voluntat estatal d'anihilació, la defensa de "todas las tradiciones vernáculas, sin molestar a nadie en sus más puros sentimientos" [només faltaria!] era d'agrair, però no arribava ni a drap calent; de fet, s'integrava en el projecte liquidador que podia incloure un cert folklore i poemes litúrgics o de flors i violes en català.[117] Al marge dels resistents, contrapesats per una munió d'abandonistes i trànsfugues, sort vam tenir d'algunes escletxes repressives i encara més de la ineficiència educativa i cultural del Règim en l'objectiu d'assolir el genocidi cultural [o si ho preferiu de convertir el català en patuès i de desnacionalitzar el país]; ineficiència que, paradoxalment, es derivava en bona mesura de l'opció fiscal abans descrita.

---

[114] Tot i això un historiador, que el sotmet a un marcatge ferri com a governant i com a font documental, reconeix que el Pla Marcet d'habitatges de 1952, malgrat les dimensions modestes respecte a les necessitats existents, "s'anticipà en cinc anys a la iniciativa estatal de crear un ministeri per a l'habitatge"; Martí Marín, *Els ajuntaments franquistes*..., p. 312.

[115] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, p. 207.

[116] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, p. 121.

[117] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, p. 138.

No cal dir que al Marcet empresari encara l'espera la recerca. Si la influència política –i en particular els contactes amb el cim del Règim– ens el pot fer veure com un líder dels interessos industrials locals, la seva capacitat econòmica distava molt de la d'un Pere Turull, de qui molts fabricants n'eren deutors. El 1962 escrivia: "He librado y sigo librando una durísima batalla por conseguirlo [el diner], pues el desarrollo de mi negocio ha sido siempre superior a mis ingresos financieros y siempre he tenido que perseguir el dinero". I era així, fins al punt que el Banc de Sabadell va decidir de no concedir-li crèdit el 1956. Això el va portar a trencar les relacions que ell i les dues generacions precedents de la família havien mantingut amb l'entitat financera.[118]

12. El cas Marcet i la revisió del nomenclàtor

La plaça Marcet és prop d'on visc. L'he creuada innombrables vegades i mai no he sentit repugnància davant la referència al personatge.[119] En això potser hi compten dos defectes personals: primer, sóc un historiador, i veig Marcet com un personatge històric, que –amb les dades històriques i amb la memòria transmesa disponibles– era un franquista rematat, però que –en l'àmbit analitzat– va tenir una actuació temperadora. Per això, no em resulta un personatge execrable com altres alcaldes franquistes d'altres indrets. I crec molt desencertat equiparar-lo amb altres noms realment ominosos. Segon, vaig viure una part del franquisme en ple us de raó [vaig néixer el 1951], l'etapa del *desarrollismo* i d'una dictadura en franca erosió i obligada a ser molt més *soft* –sense excloure les víctimes de tortures i maltractes a comissaria– que el de 1939-1959. Per tant, el franquisme per a mi no és només un objecte d'estudi, és una experiència; i el fet d'haver patit les misèries d'aquella època, contra les que vaig procurar lluitar modestament, potser em porta a afrontar-ne l'anàlisi amb menys dramatisme, que no equival a relativisme.

Per això penso que cal anar en compte amb l'aplicació del concepte de feixisme per a tot el període franquista. Em sembla que alguns temen que despullada d'aquest qualificatiu, la dictadura sigui presentada com un règim més tou. La preocupació no ha de ser aquesta sinó preguntar-nos la utilitat de motlles històrics d'entreguerres per interpretar un règim que es va originar de manera molt més brutal que els feixismes d'entreguerres, que va durar molt més i que indubtablement –sempre dictadura– va experimentar canvis considerables.[120] Per això la meva visió del franquisme s'acosta més a plantejaments com el d'Angel

---

[118] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, p. 206. Documentació família Marcet, carta de to correcte i de fons duríssim adreçada a Ferran Casablancas, personalitat a la qual admirava i company de la Penya Arrahona, president del Consell d'Administració del Banc de Sabadell, 29 de novembre de 1956. El 1963, entre els exemplars de les memòries obsequiats per la família, no hi van mancar els adreçats a Francesc Monràs i Joan Oliu.

[119] En canvi, em produeix fort malestar estètic el monument a la sardana, i per alleugerir-lo no em queda altre remei que interpretar-lo en clau daliniana: "còpula col·lectiva amb un xiprer".

[120] Un col·lega i amic, gran expert en el tema i enormement meticulós, distingeix quatre franquismes econòmics; Jordi Catalan Vidal, "Los 'cuatro franquismos económicos', 1939-1977" a Salvador Cruz i Julio Ponce [coords.], *El mundo del trabajo en la conquista de las libertades*, Universidad de Jaén, Jaén, 2011, pp. 55-114. Potser en historia política sigui més difícil filar tan prim.

Viñas i Borja de Riquer. I en la mateixa línia van les reflexions d'algun testimoni estranger de l'època, encara que ho faci intuïtivament i sense afany analític.[121]

Em sembla que hi ha una tendència predominant entre els més joves, i també en algú que jo no és tant, a veure tots els personatges del franquisme com a personalitats granítiques, d'una sola peça, defugint la complexitat. Sens dubte és molt còmode veure tothom així. Tenim una foto amb Marcet amb el cap del nazis a Espanya de visita Sabadell el 1941 i ja ho tenim resolt: "Hay pruebas gráficas y documentales que relacionan a este personaje, que fue máximo representante institucional de la localidad durante dos décadas, con el partido nazi y sus líderes" [Quanta relació? Quins líders?...], segons Enric Garriga de l'Amical de Mautahusen.[122] Altres, potser sense voler, acaben equiparant Josep M. Marcet i Wolfram Von Richthofen [destructor de Gernika], perquè en el mateix moment que es retirava el monument marcetià passava per allí un cotxe de nois de Lobak, que portaven una sirena, construïda a La Electricidad, com la que va avisar aquells ciutadans biscaïns de l'atac aeri.[123] Tots iguals i santes pasqües, i ens quedem tan amples. No sé si això és justícia poètica, però ben segur que no és història.

Marcet fou potser un exemple destacat d'aquesta complexitat. Comparteixo raons per treure el nom de la plaça, però ho acceptaré més per una interpretació restrictiva d'un imperatiu legal força lax que per ple convenciment. Sense dramatisme. En tot cas, no el trauran de la història [molta encara per conèixer] i tampoc –al menys mentre jo visqui– de la meva memòria. Tot plegat me'l mostra com un franquista polièdric. I potser això darrer no estaria de més reconèixer-ho en el corresponent dictamen de supressió del nom. No obstant, em temo, que ara i aquí, una mica d'elegància i de rigor intel·lectuals, sigui demanar massa. I potser el canvi tindrà també algun dany colateral. Quan fou inaugurada la plaça, el 19 de

---

[121] "La suya [de Franco] fue una dictadura heteróclita. En ella, según los períodos y las circunstancias exteriores, dominaron unos sobre otros tras pugnas resueltas por la voluntad omnímoda de la versión castiza y camaleónica del *strong man*…" […] "La vieja caracterización que hace gravitar la dictadura sobre una base militar, clerical y fascista encapsula solo limitadamente su dinámica interna. Más adecuado sería hablar de condiciones con pesos relativos cambiantes que atravesaron procesos de desplazamiento y reajustes a lo largo del tiempo hacia una base *militar-clerical-tecnocrática-fascistoide*, que es en la que se asentó durante la segunda [y gloriosa?] parte de su recorrido histórico"; Angel Viñas, *La otra cara del Caudillo...*, p. 182. "Aunque su régimen no fue estrictamente una dictadura militar, las fuerzas armadas ejercieron siempre de elemento decisivo" […] "El componente fascista y nacional-católico, que estuvieron siempre presentes en el régimen, no dejaron de tener un protagonismo relativamente temporal. Franco, de hecho, acabo moldeando el régimen a su imagen y conveniencia"; Borja de Riquer, a Josep Fontana i Ramon Villares [dirs.] *Historia de España. Volumen 9. La dictadura de Franco*, Barcelona, Crítica-Marcial Pons, 2010, p. XVIII. Davant els amics connacionals que l'advertien dels perills de les seves visites a Espanya en els primeres anys seixanta, el guionista francès de Buñuel reflexionava d'aquesta manera: "Aleshores Espanya era fàcilment catalogada com a 'feixista', la qual cosa era dir molt. De fet es tractava, crec, sota la fèrula d'un general baixet i panxut, probablement astut però desproveït de tot lirisme de tipus nazi o mussolinià, d'una dictadura militar clàssica, freda i organitzada, sòlidament recolzada sobre els valors del catolicisme. Jo tenia la impressió, quan escoltava les converses al meu voltant i quan llegia els diaris, d'un règim estrictament conservador, molt anticomunista, molt antifrancmaçó, però que no es ficava gaire en la vida privada dels individus. Res de grans desfilades militars, res de proclamacions delirants sobre la supremacia de la raça espanyola. Una cosa grisa, descolorida, mediocre" [traducció meva]; Jean–Claude Carrière, *Mémoire espagnole*, Paris, Plon, 2012, p. 85. Agreixo al meu cosí Serge, el coneixement i el préstec del llibre.

[122] Extret d'Albert Hernández, "El rastro del franquismo en Sabadell", *La Vanguardia Sabadell-Vallès*, 07/06/2016, lavanguardia.com.

[123] Associació de "néts i nétes" [significat de Lobak] de Gernika, segona generació dels descendents dels bombardejats. Agraeixo a Genís Ribé l'esmena i l'aclariment.

març de 1974, i en coincidència amb el XXVII aniversari de Sabadell Sardanista, hi hagué dos concerts i ballades de sardanes [matí i tarda]. S'hi estrenà la sardana "A la plaça Marcet" del compositor sabadellenc Josep Auferil Costa. En bona llei, i mai millor dit, també caldrà prohibir-ne l'execució en futurs concerts.[124]

El cas Marcet sembla ser la punta de llança d'una revisió del nomenclàtor, i clarament algunes manifestacions d'allò que alguns proposen m'han alertat i no només a mi. I l'alerta transcendeix el cas Marcet. No estic en contra d'una revisió del nomenclàtor, però si que tinc reserves davant certes actituds. La reflexió que segueix va estar motivada per això i també per l'informe sobre el nomenclàtor, encarregat per l'Ajuntament a través de l'Arxiu Històric. Sobre aquest informe ja em vaig pronunciar, juntament amb altres membres, quan fou presentat i debatut a la Secció d'Història de la Fundació Bosch i Cardellach. La meva opinió era que s'havia d'haver retornat o guardat en un calaix perquè no complia els mínims requisits exigibles. Després es va desfermar una lamentable tempesta d'estiu sobre el document, que va confirmar els pitjors presagis allí expressats, i que alguns han utilitzat com a cortina de fum per tapar la inadequació del text i la responsabilitat d'haver-lo donat per bo. El que ara segueix ja estava escrit abans que es congriés la tempesta.

El nomenclàtor, més enllà de la funció d'ajut a la localització i a la mobilitat, és un producte de la història. No ignoro que ha predominat un determinat biaix social i polític en els constructors del nomenclàtor durant els darrers dos segles i així ho reflecteixen indubtablement els noms presents i absents dels carrers i places. Per això, veig legítim i necessari fer les correccions oportunes per tal d'assolir un equilibri: recuperar noms oblidats i marginats i eliminar-ne alguns clarament inacceptables.

Ara bé, aquesta correcció no ha de portar a liquidar la història, a desnaturalitzar el solatge històric del nomenclàtor. Els criteris de conservació han de ser tan exigents com els de canvi. Si fins al Sexenni de 1868-1874, la població de Sabadell fou només catòlica, els noms del santoral en els carrers posats fins aleshores haurien de ser intocables en la mesura que allò reflectia com era la vila de l'època. Per la mateixa raó s'haurien de mantenir i recuperar [Madoz, Torrijos; Mendizábal...] els noms dels carrers dedicats a recordar els personatges del liberalisme [potser amb alguna supressió derivada del coneixement històric posterior]; si no ho fem així, aleshores esborrarem de la foto, en el més pur estil stalinista, un procés històric decisiu i –amb tots els ets i uts de matisació– positiu. De la mateixa manera, la decisió de posar-hi noms de fabricants en la penúltima dècada del segle XIX era un reconeixement als que van fer la ciutat vuitcentista des de l'empresa fabril i des de l'alcaldia, a la qual accediren tots per "real orden". No estaríem aquí sense aquell procés històric. Friquis a banda, crec que es pot ser ateu, al·lèrgic al liberalisme i anticapitalista, conviure amb aquests i altres fragments del nomenclàtor, i no haver de recórrer al psiquiatre. O, amb idèntica cautela, ser independentista, passar per carrers amb els grans noms de la cultura espanyola [Cervantes, Machado, Goya, Calderón...], alguns d'ells universals, i no patir cap desmai.

Tot això no exclou que no haguem d'equilibrar aquest llegat, però hem de ser molt curosos a l'hora d'establir criteris per treure i per posar. I això requereix analitzar la història de l'elaboració del nomenclàtor per tal de copsar les raons

[124] Programa de mà: *Actes organitzats amb motiu del XXVII aniversari de "Sabadell Sardanista" i en la inauguració de la plaça "Alcalde Marcet"*.

amb què es prengueren aquelles decisions. El 18 d'agost de 1864, l'Ajuntament de Sabadell va acordar els noms que es posarien als carrers previstos en el Pla Molina, que acabava de rebre.[125] Un dels noms, seguint la lògica de les grans batalles de la història espanyola, era Covadonga. Més tard, fou assignat al carrer més llarg de Sabadell, a l'altra banda del ferrocarril. És un nom massa espanyol? És execrable? Certament, per nacionalisme liberal espanyol, la batalla era un símbol de l'inici de la formació del regne d'Espanya. Ara bé, per això hem de liquidar les referències a la "reconquesta"? Hauria estat possible la nostra sense la dels altres regnes peninsulars? No està prou consolidat un nom existent des de fa potser cent-quaranta anys?

Crec que alguns dels més abrandats depuradors volen guanyar en el nomenclàtor batalles no lliurades o imaginades del passat. A banda de lluitar les del present, hi ha un recurs molt millor, la ficció i, si a més és bona, oli en un llum.

El 27 de maig de 1939 la Comissió Gestora Municipal escrivia sobre el nomenclàtor "...cien años en que unos por malicia cierta, por negligencia otros y por nefasta simpatía no pocos, han permitido, tolerado y pretender [sic] consagrar nombres y denominaciones que a la postre, después de una dura y sangrienta prueba se ha convenido que eran un letal desplazamiento en el camino único, de la salvación de España."[126] ¡Cent anys, i no només els vuit de la República i la Guerra!

Els valors en el nomenclàtor han de ser els compartits majoritàriament. Si són només d'una part no ens haurem mogut –encara que ho capgirem ideològicament– del mateix punt on era la gestora del 27 de maig de 1939. El nomenclàtor no pot ser un camí de salvació ni per Espanya ni per altres imaginaris d'immaculada puresa. Ha de ser una cosa més senzilla, planera i consensuada. I, tampoc no cal que hi afegim més estralls amb els gèneres gramaticals, almenys fins que no es demostri empíricament que maltractar la gramàtica fa avançar la igualtat de gènere de les persones.

Encara que sigui temptar el diable, hauríem de recordar que d'aquella intervenció de 1939, Marcet en tenia una visió crítica: "Se sobrepasó la medida y desaparecieron algunos nombres de honda tradición y raigambre popular que, por otra parte, no tenían significación política alguna, y todavía hoy subsiste el error".[127]

Bibliografia

Ache, Josep: "Robert Pujol; 'Totes les guerres són iguals'", *Diari de Sabadell*, 10 de març de 1984, pp. 14-15,

Albareda Bosch, Francesca: "L'ensenyament primari a Sabadell, 1939-1945", *Arraona*, 5 [1989], pp.

Boj, Imma i Jaume Vallès: "La repressió de la immigració", *L'Avenç*, 298 [gener 2005], pp. 38-44.

Calvet, Jordi: "El zenit de la indústria i de la ciutat fàbrica, 1939-1975" a Josep M. Benaul (dir.), *El Gremi de Fabricants de Sabadell. Organització empresarial i ciutat industrial*, Sabadell, Fundació Gremi de Fabricants de Sabadell, 2009, pp. 308-399.

Castells, Andreu: *Sabadell, informe de l'oposició. VI. El franquisme i l'oposició sabadellenca (1939-1976)*, Sabadell, Edicions Riutort, 1983.

Carrière, Jean–Claude: *Mémoire espagnole*, Paris, Plon, 2012.

[125] Dec la referència a Josep Ache: J.A.O. [Josep Antoni Obradors], "Proyecto de ensanche y mejora", *Eco del Vallés*, 113 (26 d'agost de 1866), pp. 1-2.

[126] Antonio Onetti i Jordi Torruella, "Els noms dels carrers…", p. 205.

[127] Josep M. Marcet, *Mi ciudad y yo*, p. 25.

Catalan, Jordi: "Los 'cuatro franquismos económicos', 1939-1977" a salvador Cruz i Julio Ponce [coords.], *El mundo del trabajo en la conquista de las libertades*, Universidad de Jaén, Jaén, 2011, pp. 55-114.

Colomer, Víctor: "Cara a Cara. Domingo Seguí, marcetista", *Diari de Sabadell*, 31 de març de 2007, p. 21

–– "Cara a Cara. Rafel Monllor, Mauthausen", *Diari de Sabadell*, 13-14 de maig de 2014, p. 11.

Crusafont Sabater, Miquel: "Les places Marcet i Llonch", *Diari de Sabadell*, 26 de maig de 2017.

Cuenca, Josep Maria: *Mientras llega la felicidad. Una biografía de Juan Marsé*, Barcelona, Anagrama, 2015.

Deffontaines, Pierre; *Journal de Guerre, 1939-1944*, presentat i anotat per Isabelle Lostanlen, Villeneuve d'Asq, Presses Universitaires du Septentrion, 2015.

Font Grasa, Pere: *Magí Colet i Mateu, pedagog i patriota català*, Sabadell, Fundació Bosch i Cardellach, Sabadell, 2008.

Giralt-Miracle, Daniel: "Fernando Gutiérrez. Poeta y crítico", *La Vanguardia*, 2 de març de 1984, p. 18.

Lladó, Magda: *Recull de records*, Barcelona, Editorial Mediterrània, 2005.

Manent, Albert: *De 1936 a 1975. Estudis sobre la Guerra Civil i el Franquisme*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999

Marcet Coll, Josep M.: *Mi ciudad y yo. Veinte años en una Alcaldía. 1940-1960*, Barcelona, 1963.

Marcet Gisbert, Xavier: *Els anys foscos de la postguerra. Terrassa, 1939-1945*, Terrassa, Fundació Torre del Palau, 1999.

Marfany, Joan Lluís: *Nacionalisme espanyol i catalanitat [1789-1859]. Cap a una revisió de la Renaixença*, Barcelona, Edicions 62, 2017.

Marín, Martí: *Franquisme i poder local. L'Ajuntament de Sabadell, 1939-1979*, memòria de doctorat, UAB, 1990.

–– "Govern municipal i actituds polítiques en el Sabadell del Franquisme, 1939-1979" a Josep M. Benaul, Jordi Calvet i Esteve Deu, *Indústria i ciutat. Sabadell, 1800-1980*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, pp. 279-305

–– "Franquisme i poder local. Construcció i consolidació dels ajuntaments feixistes a Catalunya, 1939-1949", Recerques , 31 (1995), pp. 37-52.

–– *Els ajuntaments franquistes a Catalunya. Política i administració municipal, 1939-1979*, Lleida, Pagès, 2000.

–– *Sabadell: immigració, suburbialització i dictadura, 1939-1960*, Sabadell, març 2003, III Beca d'Història Local Miquel Carreras

–– "La fàbrica, el barri, la ciutat i el país. La integració dels immigrats a Catalunya sota el franquisme" a Jordi Font Agulló [dir.], *Història i memòria: el franquisme i els seus efectes als Països Catalans*, PUV, València, 2007, pp. 261-282

–– "Dels alcaldes republicans a l'alcalde Marcet. Representativitat i imposició" a *Una esperança desfeta. Sabadell, 1931-1945*, Sabadell, Ajuntament de Sabadell-Museus Municipals, 2010, pp. 33-35.

Márquez Berrocal, Manuel: "La repressió franquista al Vallès: Terrassa. Venjança, mort i resistència [1939-1945]" a *El Vallès. Segona República, Guerra Civil i Postguerra [1931-1945]*, Sabadell, Fundació Bosch i Cardellach, 2017, pp. 237-276.

Masjuan, Eduard: *Medis obrers i innovació cultural a Sabadell [1900-1939]*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 2006.

Moix Regàs Josep: "Per la reconciliació dels catalans i la creació d'una àmplia Solidaritat Catalana. Per la democratització pacífica d'Espanya i el restabliment de les llibertats autonòmiques de Catalunya", *Nous Horitzons*, 83 [1983], pp. 50-63

Onetti, Antonio i Jordi Torruella: "Els noms dels carrers. Un mirall dels canvis polítics" a *Una esperança desfeta. Sabadell, 1931-1945*, Sabadell, Ajuntament de Sabadell-Museus Municipals, 2010, pp. 203-219.

Pozo, José Antonio: "Del Llobregat al Mapocho... passant per Sabadell" estudi introductori a Josep Rosas i Vilaseca, *El ciutadà desconegut. Del Llobregat al Mapocho*, Sabadell, Arxiu Històric de Sabadell, 2005, pp. 17-89.

[s.a.] "Qui era José María Marcet?", *Entesa per Sabadell*, 5 (juliol de 2017), p. 3. Disponible a http://www.entesa.org/IMG/pdf/17butlleti5-3.pdf

Riera, Ignasi: *Joan Oliver/Pere Quart: l'inventor de jocs*, Barcelona, Proa, 2000.

Riquer, Borja de i Joan B. Culla: *El franquisme i la transició democràtica* (1939-1988), volum VII de Pierre Vilar (dir.), *Història de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1989.

–– a Josep Fontana i Ramon Villares [dirs.] *Historia de España. Volumen 9. La dictadura de Franco*, Barcelona, Crítica-Marcial Pons, 2010.

Roig, Joan [Francesc Vicens], "Veinticinco años de movimiento nacional en Cataluña", *Horizonte Español 1966*, tom II, París, Ruedo Ibérico, 1966.

Santamaría, Antonio: "75 anys de la caiguda de Sabadell. Los alcaldes franquistas de Sabadell", 1 de febrer de 2014, www.isabadell.cat/.../75-anys-de-la-caiguda-de-sabadell-opinion-l..

Serrano, Jordi: *Josep Xinxó Bondia, la meva vida i les JSUC de Sabadell*, Cerdanyola del Vallès, Editorial Montflorit, 2005.

Simó Bach, Ricard: "Gonçal Soler i Bernabeu. Director del periòdic 'Vertical'" a *Sabadellencs morts a l'exili*, Sabadell, Editorial Agulló Costa, 1986, pp. 185-187.

Soler, Isidre: "Marcet i la banalització de la memòria", 29 de maig de 2017, www.isabadell.cat/.../opinio-disidre-soler-entesa-marcet-i-la-banal...

Tafalla Monferrer, Joan: "'La potencia creadora de la nación': depuració, enquadrament, control i disciplina de la força de treball en una fàbrica tèxtil llanera de Sabadell [1939-1947]", *Arraona*, 29 [2005], pp. 180-201

Torrella, Josep: *Cinquanta anys de la Fundació Bosch i Cardellach, 1942-1992*, Sabadell Fundació Bosch i Cardellach, 1995

Viñas, Ángel: *La otra cara del Caudillo. Mitos y realidades en la biografía de Franco*, Barcelona, Crítica, 2015.

SIGLES:

BOC: Bloc Obrer i Camperol
CC.OO.: Comissions Obreres
CNS: Central Nacional Sindicalista
CNT: Confederació Nacional del Treball
CRF: Cercle Republicà Federal
EC: Estat Català
ERC: Esquerra Republicana de Catalunya
FAI: Federació Anarquista Ibèrica
FET y de las JONS: Falange Española Tradicionalista y de la Juntas de Ofensiva Nacionalsindicalista
FLS: Federació Local de Sindicats
FNC: Front Nacional de Catalunya
FUE: Federació Universitària Escolar
JSU: Joventut Socialista Unificada
NDSAP: Partit Nacional Socialista Obrer Alemany
POUM: Partit Obrer d'Unificació Marxista
PS: Partit Sindicalista
PSUC: Partit Socialista Unificat de Catalunya
SET: Sindicat d'Empleats i Tècnics
SRI: Socors Roig Internacional
UGT: Unió General de Treballadors